

کارتیکرنا کیشیا باریتین ئەمریکی لسه ههلوپستی بهریتانی بهرامبهه ئیرانی ۱۹۷۹-۱۹۸۱

م. هددیلین ادیب محمد صالح میرو، بهشی میژوو، فاکولتیا زانستین مروفاهی، زانکویا زاخو
پ. د. شیرزاد زکریا محمد، بهشی جوگرافیا، فاکولتیا پهروهده، زانکویا زاخو

مخلص

کیشیهیا باریتین ئەمریکی، ئیک ژ بهرچاقرین رویدانین نیفدهوله تیبین نیفا دووین ژ سه دهین بیستی به، نه خاسمه ئەفی کیشی کارتیکرنا زور د ههلوپستی بهریتانیا و سیاسهتا ئەویدا دنافا ئیرانیدا کر، ههروهسا ئەف کیشیه به دیته ئیک ژ خالین بهیز لسه دروستکرنا فشارهکا سیاسی لسه ئیرانی، ئەوژی ژبو گوهرینا ئاراسته یین ئایدولوجیا سیاسیا شورهشا ئیسلامی دئیرانیدا. ههژیه بیژین کیشیهیا باریتین ئەمریکی هاوکیشیه یین سیاسی سه ل نوی دروستکرنهفه، بتایهت دناقههرا بهریتانیا و ئەمریکادا لدور چهوانیا سه دهه دریا سیاسهتا ئەوان دگهل ئیرانی. ژبهر ئەفی یهکن بهریتانیا به دهرفهت دیت شوین پیت خوه لناف ئیرانیدا بکهت، بتایهت پشتی کو رولی ئەوی پشتی رویدانا شورهشا ئیرانی ل شوپاتا سالا ۱۹۷۹ پاشگه زبووی. ئاشکرایه کو ههلوپستی بهریتانیا کارتیکرنا خوه ل سه رویدانین بو بهران هه بوو. دهه مان دهه مان ئیرانی هه مبهه فشارین بهریتانیا ب دنگ نه ما. ئیرانی پیدفی دیت بو پاراستنا په یوه ندین خوه دگهل وه لاتین مه زن لدویف ریکهکا دیپلوماسی بگه رهیت. ژ بو ئەوی چهندهی بهر ژه وه ندین وه لاتن خوه بریکا دهوله تین بهیز بتایهت ئەوین کارتیکرنا ئیکسه ل باندورین هه رنی هه ل سه دهفری بپارێتیت. **په یقین کیلبار:** ههلوپست، بهریتانیا، شورهشا ئیرانی، باریت، ئەمریکی.

پیشهکی:

کیشیهیا باریتین ئەمریکی دنافا ئیرانیدا، ئیک ژ کیشیه یین گرنگه د میژوو یا دیپلوماسیهتا سیاسی دناقههرا بهریتانیا و ئیرانیدا، ژبهر کو هه د ناقههرا سالین ۱۹۷۹ تا ۱۹۸۱ ببوو ئیک ژ نه گهرین سه رهکی په یوه ندین دیپلوماسی دناقههرا بهریتانیا و ئیرانیدا به رهف تیکدانی چن، دیسان رویدانین سیاسی و دروستبوونا کیشیهیا باریتین ئەمریکی ژ لاین ئیرانیه بهریتانیا به رهف ههلوپستین جودا دیر، نه خاسمه پشتی کو ئەو کیشیه به دنگه دانهکا مه زن دنافا جیهانیدا ل ئەوی دهی دروستکری. یا گرنگ ئەوه دنافا فهکولینیدا هه ول هاتیه دان به رسف دانا چهندهین پرسپارین سه رهکی بهینه دان، ئەوژی کو دچوارچوفی بابه تیدا دهره کهفن، ژوانژی ئەری سه ره لمانا شورهشا ئیسلامی دنافا ئیرانیدا سالا ۱۹۷۹ کارتیکرنا ل ههلوپستی بهریتانیا کر بهرامبهه چهوانیا سه دهه دریا سیاسهتا ئەوی دنافا ئیرانیدا؟ دیسان دروست بوونا ئەفی کیشی ب چ شیوه بوویه؟ ئەفی کیشی چ کارتیکرنا لسه په یوه ندین بهریتانی- ئیرانی کرن؟ لدویف پینشایانیا ببهتی، فهکولین هاتیه دابه شکرنا لسه سئ تهوه رین سه رهکی و نه خجمان، سه بارهت تهوه ری ئیکی ل ژیر ناف و نیشانی (ههلوپستی بهریتانیا ژدروستبوونا شورهشا ئیسلامی ل ئیرانی ۱۹۷۹) ئەف تهوه ره گریدای دهسپنکا دروستبوونا شورهشا ئیسلامیه ل ئیرانیدا، ژبو ئەوی یهکن زیده تر دهسپنکا ببهتی فهکولینی بهینه رونکرنا و باس ل چهوانیا دهسپنکا تیکچوونا په یوه ندین بهریتانی و دهسته لاتنداریا کوماریا نوی یا ئیرانی ل ئەوی دهی دکهت، نه خاسمه گوهرینا ئاراسته یین سیاسهتا بهریتانی دنافا ئیرانیدا، تهوه ری دووین ل ژیر ناخی (کیشیهیا باریتین ئەمریکی)، یه، دنافا ئەفی تهوه ریدا باس ل دروستبوونا کیشیهیا باریتین ئەمریکی دکهت و نه گهرین ئەوی، ههروهسا گرنگی ب ههلوپستی بهریتانی هاتیه دان کا بچ شیوه په یوه ندین بهریتانیا و ئیرانی به رهف تیکدانی دچن، لدور تهوه ری سیی کول ژیر ناف و نیشانی (کارتیکرنا بهریتانیا لسه ئابووری ئیرانی وهک فه ریزهکا سیاسی ژ کیشیهیا باریتین ئەمریکی)، ئاراسته یین فهکولینی دئه فی تهروه ریدا به رهف دروستبوونا ئیکگرتین سیاسی دچن نه خاسمه دناقههرا بهریتانیا و ئەمریکادا، ژبو ئەوی چهندهی کیشیهیا باریتین ئەمریکی بهینه چاره سه ر کرن. ئەو ژیدهرین بوینه بو بهرین سه رهکی پیزانینن فهکولینی ژئ بهینه وه رگرتن جوارو جورن، نه خاسمه ئەوین به سه لی گریدای ببهتی فه، ژنه وانژی کومهکا ژیده رانه ژ دوکیومینت و په رتوک و گوتارین نه کادیمی و چه ندین دی پینک ده یین، نه گهر رونا هی بکه فیهت لسه ر هندک ژ ئەوان بو نموونه ئیک ژ گرنگترین ژیدهرین ئەفی ببهتی هه می دوکیومینتین گریدای وه زارهتا دهرفهیا بهریتانی و کومونولس Foreign and Commonwealth Office ئەوا ئامازه ب هیانی FCO پی هاتیه دان کو چهندهین دوکیومینتین گریدای ببهتی و پیزانینن ده گهن لدور ببهتی هاتینه وه رگرتن دنافا ئەفان دوکیومینتاندان روژ و سال وه یقین ئەوان رویدانان هاتینه دیار کرن و

ئەوى شىئەى فەكولېن شىياھ پېزانىنن ھورېنى لىسەر رویداقى دارىت، دېسان ژ ئەوان پەرتوگان ژى (لومان ەلى، دىپلوماسىەتا بەرىتانی و شورەشا ئىرانى ۱۹۷۸-۱۹۷۹-1978-1979 Luman Ali, British Diplomacy and The Iranian Revolution)، ئەفى پەرتوگى چەنن پېزانىنن گىرنگ لىسەر كىشا بارمىتېن ئەمىرىكى ھاتىنە شىسېن و رىك بو لىگەرانا ئەوان ژىدەرېن لىسەر بابەقى فەكرىە. دېسان (توماس ج. پاتىرسون، ج. گارى كىفورد و كىنس ژ. ھاگان، پەيوەندىنن دەرفەبى بېن ئەمىرىكى، مېژووبەك ھەر ژ ساللا ۱۸۹۵- American Relations : A History Since 1895) ئەف ژىدەرە لىسەر چەندىن بابەتېن گىرداى پەيوەندىنن جىوسىياسى بېن دەفەرېقە دگرىدائىنە، نەخاسمە خواندانا وى چەوانا ھزرکنا سىياسەتا روژتاقابى دگەل روژھەلاتى شلوقەدەكەت، زىدەدەبارى ئەوى يەكى كۆ دەھردو بەشىن خوەدا بى يانزدى و دوازدى باس ل دەفەرا كەنداقى فارسى دكەت و چەوانا دانانا پلانېن ئەمىرىكى دگەل بەرىتانيا ژبو كۆترولكرنا دەفەرى، و بئەقى يەكى رىك زىدەتر بو دوشچوونا بابەقى ھاتىە كىن و پېزانىنن باش پەيدا بوونە.

دېسان چەندىن فەكولېنن ئەكادىمى ھاتىنە بكارىنن ب زمانى ئىنگلىزى و ەرهى ژ ئەوانژى: (ھوما كاتوزيان، شورەشا ئىرانى ل شوباتا ۱۹۷۹- Homa Katouzian, The Iranian Revolution of February 1979, The Middle East Institute (MEI) is an independent, January 29, 2009) ئەف گوفارە چەندىن بابەتېن گىرنگ لىسەر كىشە و رویدانېن سىياسى دىمېژووبا دەفەرا روژھەلاتا نەقىدنا بەلافەدەكەت، ئىك ژ باشتىن گوتارىن ئەوى يا كاتوزيانىە لىسەر شورەشا ئىرانى ل ساللا ۱۹۷۹ و بىنگاڧىن دروست بوونا ئەوى شروققەدەكەت. ھەرەسا (موحەمەد ئەزىز موحەمەد، كىشا بارمىتېن ئەمىرىكى ل تەھرانى و كارتىكرنا ئەوى لىسەر ئىرانى ۴ تشرىنا دووېن ۱۹۷۹- ۲۰ كانونا دووېن ۱۹۸۱ خواندەنەكا مېژووبى دوکومىنتارى- محمد عزیز محمد، ازمة الرهائن الامريكیین في طهران و اثرها في السياسة البريطانية تجاه ایران 4 نوڧەر - 1979- 20 بىنەر 1981 م دراسة تاريخية وثائقية)، بو زانېن ئەفى فەكولەرى دەفەكولېنا خوەدا گەلەك پىشت بەستى لىسەر پەرتوگا لومان ەلى كرىە، ە زورەبىا پېزانىنن ئەوى ھەردوبارەبا ئەوان پېزانىننە، بەلى دەئەقى فەكولېننا ھەول ھاتىە دان رايىن ھەردو لايان بېنە ھەرگرتن ژبو ئەوى چەندى ئاراستەن مېژووبى- سىياسى و كارتىكرنا ئەوى لىسەر پىشېنېنن ئايندەنن ئىرانى ديارىكەت. زىدەبارى چەندىن ژىدەرېن دى كۆ رولى ئەوان كىمتر نىنە ژ ئەقان ژىدەرېن نامازە پى ھاتىە دان.

كارتىكرنا كىشەبا بارمىتېن ئەمىرىكى ل ئىرانى ۱۹۷۹-۱۹۸۱ لىسەر پەيوەندىنن بەرىتانی- ئىرانى

سىياسەتا بەرىتانيا سەبارەت ھەرگرتا ھەلوېستەكى بەرامبەر ئەوان پىشھاتېن سىياسى ل ئىرانى، ھەردەم گىرداى بو ب ھەفسەنگىا ھىزىدنا دچوارچوڧى ئەوى ھاوكىشەبا سىياسى دناقبەرا ۋەلاتىن بېز ل جىبانى، بتايەت ددەمەكېدا ھەفەكېدا سىياسىا دژوار دناقبەرا ھەردو جەمسەرىن بېز ل جىبانىدا ل ئەوى سەردەمېدا ھەبوو، ئەوژى مەملانېتيا ئەمىرىكا و ھەفەبىمانېن ئەوى دگەل ئىكەتيا سوڧەقى و ھەفەبىمانېن وى. ۋەكۇ يا ديار ھەردو لايەنان بەمى ھىزا خوە ھەولندان بەرژەندىن ل دەفەرا روژھەلاتا نەقىن ب گىشتى و ل ئىرانى ب تايەقى ب پارىزن. و بەرىتانيا نەبا نامادەبوو دەست ژ بەرژەندىنن خوە ل ئىرانى نەبو ئەمىرىكا و نەبو ھەفكرىن ئەوى بەردەت، ساللا 1979 ھاوكىشەبەكا سىياسى دناقبەرا بەرىتانيا و ئەمىرىكا ل ئىرانى پەيدا بوو، بەلى ئەنجامېن ئەوى د شىلى بوون، چونكە؛ لايەنەكى كار دكر و لايەن دى راوېزكاربوو، و ئەنجام بىتى د چوارچوڧەكى نەدياركرېدا بوون، ھەر لايەنەكى مفا زىدەتر ژبو لايىن خوە دڧىا، بەلى ئەو چەندە ھەمى يا فەشارقى بوو، ژھەزىە بېتتە دياركەن، كۆ ئىران بىو جىمى پلاننانا دوو ۋەلاتىن دياركرى و ئاراستەن گۆھورېنا رویدانېن ئىرانى ژ ئەنجامى دارىتتە سىياسەتا ئەوان بوو، ئەوژى ئىران د ھاوكىشا بەرىتانی - ئەمىرىكىدا چ ژلاىن سىياسى يان ئابورى بىت (Paterson, 2005, p409; Ali, 2018, p179). ھەرچەوايەت دوشچوونا بابەقى بكىشا سەرەكى فە دەھتتە گىردان ئەوژى دروستبوونا كىشا بارمىتېن ئەمىرىكى پىشتى رویدانا شورەشا ئىسلامى ل ئىرانىدا ل ساللا ۱۹۷۹، و كارتىكرنا ئەوى ل سەر ھەلوېستى بەرىتانی دناقا رویدانېن ئەوى دەمى دا، ژەر ئەفى يەكى تەوەرېن فەكولېنن دەھنە داھەش كىن ل سەر سى تەوەرېن دەستىن نېشانكرى، ژبو ئەوى يەكى بابەت بېتتە شلوقەكرن ئەوژى:

ئىك: ھەلوېستى بەرىتانيا ژدوستبوونا شورەشا ئىسلامى ل ئىرانى 1979

شورەشا شوباتا 1979 د ئىرانىدا راپەرېنەكا كۆمەلگەھەكى بوو دژى دەستەلاتداريا دەواھتى، ئەگەر دوشچوونا رېشالېن ئەوى بېتتە كىن، دياردېت كۆ ھندەك تايەتمەندىنن خوە ھەبوون ژ شورەشېن روژتاقابى دەھتە جوداكرن، ژەر كۆ نەبىتى دژى سىستەمى دەواھتى ھاتبوو كىن، بەلكو دژى سىستەمى شەرەبەتەكا دىكتاتورى يا بى بىت د كۆمەلگەھەكىدا ھاتبوو كىن (ابراھىمان، 2014، ص 2013؛ Katouzian, 2009, Mei.edu)، واتە مەرەم پى رابوونا مىللەتى ب تەڧكرى ب ھەژار و دەولەمەندىنن خوەفە دژى پروسىسا رېشەرىنا دەستەلاتى د دەولەتېدا بوو، ژبو پىشتەفانېكرنا كەسەكى و باوهرى پىدانەكا تەڧكرى ژبو كەسايەتېەكى ب نەقى (خومەبى) (1) ۋەك رزگار كەرەك! و لىوېف ژىدەرېن دياركرى دڧىا ئەو شورەشا ھاتىە كىن ب (لادانا نەچاڧەرىكرى) ھاتىە نەفاكرن، و ئەف چەندە ئەگەر دوشچوون لىوېف دوکومىنتېنن بەردەست بو بېتتە كىن دياردېت ئەوا ھاتىە رویدان دەستېوەرەنن ۋەلاتىن ھىزدار، مېنا بەرىتانيا و ئەمىرىكا بوو، ژەر كۆ؛ ترسا ئەوان

ژ گهشتنا ئىرانى بۇ ئاستى جىمانى بو، ئەوژى ژ دەرتەنجامى چالاكىين بەردەوام ژلاين شاه موحەمەد رىزا بەھلەوھىقە (۱۹۴۱-۱۹۷۹) ژ بەيدارنا چەكەكى بەيز، ھەروسا مەشقىنكرنا لەشكەرى ئىرانى لژىر چاقدىرىيا بەرىتانى و چەندىن گرىئەستىن جوداجودا لەسەر ئاستى قەرزىن دۆمدرىژ دگەل وەلاتىن ھىزدار مىنا بەرىتانىا و ئەمرىكا برىوون، دىسان بەرھەف ھەفركىين بەردەوام برىوون (Kolkhouran, 1993, p2; Katouzian, 2009, Mei.edu; The National Security Archive, 1999, p2; Kolkhouran, 1993, p107).

زىدەبارى ئەوئى يەككى كۆ ژبۇ لادانا شاھى پلان ھاتبوونە دانان، ب تاييەت پىشتى چەندىن لىدوانىن شاھى دەربارەى ھىزا ئىرانى ، ل دەما ديار دكر ئىران بۇ ماوھەكى نىزىك دئى د رىزەندىن ئىكىندايت، نەخاسمە رىزەندىيا ئەوان وەلاتىن مەزن ئەوئىن خوەدان ئابورەكى بەيز پىشاندىن، و مەرمە ژئى ئەو گرىئەستىن مەزن بوون، ئەوئىن تاييەت ب بازىرگانىيا بەرىتانىا داھە گرىئەدى، دىسان ھاتنا ئەمرىكا بۇ سەر ئەوئى ھىلى زىدەتر باوھەريا بەرىتانىا موکۆمتر كرىبوو(محمد، ۲۰۲۲، ص ۴۶؛ Kolkhouran, 1993, p112; Ali, 2018, p179; K.Robb, 2003, p89). بەلى ژھەژى گوتنىيە سىياسەتا بەرىتانىا رىك ب چ وەلاتان نەددا ژ ئەوئى بەيزتر لى بىت، و ھەردەم بىناقى پەيوەندىين ئابورى- سىياسى د چوارچوڧى مفاوەرگرتنا بەرىتانىان ژ لايەنى پەيوەندىداربوو، و ئەف چەندە د ئەزمونىن ئەوئى بىن سىياسى دا ديار و ئاشكەرا بوو. ل دومايىيا سالا 1978 د راپورتىن وەزارەتا دەرفەيا بەرىتانى دا دياربوو، كۆ بارودوخى نافخوھىيا ئىرانى بەرھەف ئالوزىن دچوو، زىدەبارى پىشتراستبوونا ئەوان ژ ئەوئى يەككى دەستەلاتا شاھى ئىرانى ب دومايىك ھاتبوو ژ ئەفا د نافخوھىيا ئىرانى ژئەگەرى رويدانىن تىكدانى ژلاين شۆرەشگىرىن ئىرانىيە دەھاتە رويدان، ھەر ژ ئىككى شوبانا سالا 1979 خومەينى ژ پارس قەگەربا بوو تەھرانى، و ل يىنجى ھەمان مەھىدا حكۆمەتەكا بەرروخت ب سەركىشيا مەھدى بازىرگانى دروست كرىبوو، دىسان ژبۇ زانبا برىووجوونىن ھاوەلاتىن ئىرانى رىفراندۆمەك كرى، لئۆر گوھۆرىنا سىستەمى سىياسى ل ئىرانى ژ شاھاقى بوو كۆمارى، ھەروسا دانانا جقاتەكا دامەزراوھى ب نوپەراتىيا گەلى ژبۇ ئەوئى چەندى كۆ لىويف ياسايا بىنەرقى يا ئىرانى دەستورى نوى بىتتە پەسەندىكرن، وەزىرى دەرفەپى بەرىتانى جىس كالاهان 1978- 1979 James Kalahan ھەولندا تارادەھەكى ھەلوپىستى بەرىتانى ئىكلا ديارنەكەت ژبەركو؛ ئەوان نەدفا بىچ شىوھەكى بەرژەوھەندىا خوە بىخە دەمەترسىندا (Berridge and James, 2003, p30)، بتاييەت ل دەما ئەوان ئاراستەپىن دوشچوونىن نىيىتى دەربارەى ئايدۆلوجىيا شۆرەشى داينە كارى چۆنكە؛ شۆرەشا ئىرانى شۆرەشەك بوو يا تاييەت ب ئايدۆلوجىيا قەشارىتقە، دىسان شۆرەشەك بو خوەدانا چەندىن ئايدۆلوجىين جودا ب دۆرىنچيا ھەزا ئىسلامى ھاتبوونى ناختان، وەك ئىسلام - ماركسىت (2) و ئىسلام - دىموكراسىيەتا ئىسلامى ھەمى ب ئىك ئارمانچ ئەوژى لادانا شاھى، كۆ خالا گرىئەدى بلادانا شاھىقە د مىشكى شۆرەشگىراندا ھاتبوون چاندىن، زىدەتر ژ رىقەبرنا ئىرانى پىشتى شۆرەشى و بتنى گازىيا لادانا شاھى د دروشىن خوەدا بلند دكرن، ل سالاين دوشىدا كۆ پىشتى ۱۹۷۹ ھەزارەكا زورا ژ ئەوان شۆرەشگىران ھەزرىن ئەوان ھاتبوونە گوھۆرىن ژئەوئى چەندا داخواز ژىدكرن، بۇ ئوموئە ئىبراھىم يەزىد ھارىكارى سەركەدايەتيا ئايەتوللاھ خومەينى ل پارسى بوو، كۆ ل دەستىنكى ھەزرىن ئەوى دگەل داخوازىين شۆرەشى دگونجان، و لىويفدا ئاراستى شۆرەشى ژ شۆرەشگىرىيا نىشتىناخواز بەرھەف شۆرەشگىرىيا ئىسلام خوازى ھاتبوون گوھارتىن (Constitute, 2021, p 21)، دەھمان دەمدا وەزىرى دەرفەپى بىن بەرىتانى پىشتى شۆرەشى د راپورتەكا خوەدا ئەوا بو واشتون ھنارتى دابو دياركرن "شۆرەشى شكەستى ھىنا و چ ئارمانچ ب دەستقە نەھاتبوون" (Katouzian, 2009, Mei.edu; Amuzegar, 1991, p133). ھەتا ۲۹ئى كانونا دووئى يا سالا 1979 بالىوزخانەيا بەرىتانى راگەھاند، كۆ ئىران يا بەرھەف شۆرەشەكا مەزھە چووى و شاھى دەستەلاتا خوە ژ دەستدایە و دڧىت ئامادەيا خوە بەرامبەر ھەر رويدانەكى وەرگرن، ل ئەوى دەمى بەرىتانى يا رژدبوو، كۆ لەسەر ئەوان رويدانىن دروستبوون ل ئىرانى بىدەنگ بىت، چۆنكە نەدشيا ئىكسەر پىشتەفانىيا خوە راگەھىت، ژبەر كۆ وەلاتەكى مىنا بەرىتانى ل ئىرانى لىويف ستاندرەكى بازىرگانى بىن گرىنگ ھاتبوونە دانان، ئەوژى ئەگەر مفا ژئى نەھىتتە وەرگرتن د ھەماندەمدا تۆشى زىاننى ژئى نەبىت، ب تاييەت بىن گرىئەدى بازىرگانى ئەوئە (Kolkhouran, 1993, p58; FCO, 1979, No1072).

بەردەوامىا رويدانان ژبو مەرمە دوچوونى كىشلىن ل ئىرانى ل 4 تا 6 كانونا دووئى ھەر ئىك ژ جىس كالاهان سەرەك وەزىرىن بەرىتانى ل ئەوى دەمى و جىمى كارتر Jimmy Carter 1981-1977 سەرۆكى ئەمرىكا و راپوتكار ھىلموت شىمدت 1918-2015 Helmut Schmidt ئى ئەلئانى و سەرۆكى فەرنسا فالزى جىسكار دىستان 1926- 2020 Valery Giscard d'Estaing كۆمبوون ل باژىرىن گوادلوپ Guadelope و برىاردان چارەسەريا ئەوى كىشى بكنە و پىشتەفانىيا شاھى بىتتە كرن، كۆمبوون ب پەيقا كالاهانى دەسپىكر ئەوژى ل دەما گوئى " ل دويف وان راپورتىن ژئالېن بالىوزى بەرىتانى ل ئىرانى بارسونزىقە ھاتىنە ھنارتن شاھەژ دەسھەلاتداريا خۇە كەفت و چ بەرژىرىن دى نىن دەستى مەدا"، ھەروسا رژدى ل سەر پاراستنا مافى شاھى دكرن ب تاييەت ئەمرىكا، كۆ دوپاقى ل سەر مائىتىكرنا ئىكسەر نەدكر، بەلى دوويفچونا ئەوان برىاران ئەوئىن ژ ئالېن شاھىقە د ھاتنە پىشنىاركرن دەربارە كىشى، وئەو بارودوخى نافخوونى ل ئىرانىدا وەك كەيسەكا نىفدەولەتى ھاتبوونە دياركرن، و دڧىت د چوارچوڧى چارەسەركنا ئەوئە ھەر چەند وەلاتىن ئەندام مىنا ئەمرىكا و ئەلمانىا و فەرنسا دويفچوونى لەسەر چارەسەركنا كىشلىن گرىئەدى ئىرانى بكنە، لىويف ئەفنى يەككى بەرىتانىا، دنافا ئەفنى كەيسىدا دابوونە دياركرن، كۆ شاھى نەدشيا دەستەلاتەكا دروست د رىقەبرنا ئىرانى دا بكتە، ئەوژى دژى بەرژەوھەندىين ئەوان بوو؛ چۆنكە شاھى دەرفەت پەيدادكرن داکو كاروبارىن ئەوان بىتتە ئەنجامدان، دىسان جىس كالاهانى ئامازە ب

نوم چندن دابوو، کو بو ماوی چندن سالان بهریتانیا شیاوو، دگهل دستهلانداریا ئیرانیدا ژلاین کارگیری و نابوری فه هارکاریت، بهلی دنه نجامدا دستهلانداریا ئیرانی زیانهکا مهن گه هاندوبویه بهریتانیا بریکا قهرزین بهردوام، نومین ژ نه نجامی نهوان گریهستان دهانته گریدان، ژلاین شاهیهه دهربارهی بازرگانیا هردوو وهلاتان، چ گریداییت بازارگانیا که لویه لان یان یا چه کیه (Erciyas, 2019, p23; Ali, 2018, p179)، هه ژیه بهینته دیارکن، جیس کالاهانی ههردم ددایه دیارکن، کودفیت قهرین بهریتانی دپاراستین، چونکه، یا دیار و ناشکه رابوو، شاهین توشی شکه ستنی بووی و نه شیت نهوان قهرزا بدت، دیسان نهوا دنافا ئیرانیدا ژلاین شوره شگیراشه رویدا، دویاتدکر پاشه روژا دستهلانا بهریتانی دنافا ئیرانیدا د متریسی دابوو، لئور نهفی چندن دفتت بهریتانیا شهرعیه تهکا یاسایی یا نقدهولتی بدته که یسا بهریتانی دهربارهی ئیرانی، ب تایهت لئور نهوان قهرزین لسه ریندیفی، ژبو نهوی چندن د پاشه روژیدا نهو قهرزه ژئ بهینته ستاندن (Travis & Bowcott, 2008, p2).

گوهورین د ئاراسته بی سیاستا بهریتانیا د چوارچوخی دانوستاندنی دگهل ئیرانیدا هاته کن، ب تایهت ل دهما دست ب دانوستاندین خوه دگهل دستهلانداریا ئیرانیدا، هه ژ ۱۴ ای کانونا دووی ۱۹۷۹ دستپیکرین، نه خاسمه لئور گه فین لسه بهریتانیا و متریسی نابوری دنافهرا هردوو لایندا، هه روسا لسه نهوی خالی راوه ستیان، کو گریدای ب ئیک ژ زیانین ب بهریتانیا که فین، نهوژی لئور سوتنا بالیوزخانهیا نهوی ل ۵ و ۶ ای کانونا دووی دهه مان سالیندا ژلاین شوره شگیراشه بوو، و نهو رویدانه بوویه ریک خوشکه رهک کو شوره شگیر ب دهرهت بین دهمسترژی ل سهر بهرزه وهندی بهریتانی دنافا ئیرانیدا بکه ن (FCO, 1979, No1072; Kolkhouran, 1993, p158-159; Nicolas, 1979, p2) سهر بالیوزخانی نژیکی (۲۵۰) هزار جونه بین ئیسته رلینی بوو، نهف چندا بهریتانیان ئامازه پیدکر، گریدای ب نهوان ئاراسته بین ئالوز بین جوداهه بین دنافا هزرین شوره شایرانی ب خوه دا بوون، ب تایهت نهوان ئایدولوجین هزری بین تیکهل وهک هزرین شوره شگیریا سوسیلیستی ژلاین ئیکه تیا سو فیه ته، نهوا کار ژبو نه هیلانا دستهلانا شاهی دکر، دهه مان دهمدا دژی هزرین ئایی و لیبرالیا پارتایهتی و هزرین شوره شایرانی بین ئایی نومین توند، کو دگریدای ب ئاین ئیسلامی فه و دانانا خومه بی وهک مهرجه عیه ته کنی روحی لئور ریه برنا دستهلانداریا ئیرانی بوون، نهو هه می هزرین هه فدی یهک دئیک ئاراسته یدا کومبوون، نهوژی د چوارچوخی ئیسلاما سیاسیدا و بیوونه ژیدهری نه هیلانا شاهی نهوژی بکارهینانا ئایی وهک ریکهک بو ریه برنا دستهلانی، نهو هه می ئالوزیه هزرا بهریتانیا کربو دگروهیه کا گرتیدا دهربارهی چه وانیا سهره دهریا نهوی دنافا ئیرانیدا، ب تایهت بهریتانیان باش دزانی، کو شاه ژ قهریژا سیاستا نهوی بوو، دیسان بهریتانیا هزرا خوه دنهوی چندی دکر، نهگه ئاراسته بی سیاستا خوه ژ سیاستا ریه برنی بهرهف سیاستا دانوستاندنی بگوهوریت نه خاسمه گریدای دانوستاندین قهرزین بازرگانی و قهره بووین دست نیشان کریفه نهوین ژ نه نجامی تیکدانین نهوی دهی دا هاتینه کن، دفتت هه لویستی بهریتانی د چوارچوفه کنی دیارکریداییت لئور ستاندرین رازیکرنی و سیاسته تهکا نهرم (FCO, 1979, SWLA 2AH).

وهسا دهاته هزرکن کو دویچهوون و رازیوونا لسه نهوان دان و ستاندین بهریتانی دگهل دستهلانداریا ئیرانی دئ پاشه روژا سیاستا بهریتانی پارزیت، بهلی ل ۱۶ ای کانونا دووی ۱۹۷۹ دهنگوباسین چوونا شاهی هاتبوونه راگه هاندن، و بالیوزی بهریتانی نهوتونی بارسونزی Anthony Parsons 1974-1979 ئیکسه ر راپورتهک بو وهزارهتا دهرقهیا بهریتانی فریکروبو، و تیدا دابویه دیارکن، کو دفتت بهریتانیا پیداجوون د سیاستا خوه دهربارهی ئیرانیدا بکهت، نهوژی کو په یوه ندین ئیران و بهریتانیا پشتی شوره شی بهرهف ئافاره کنی دیرفه چن، چونکه ئاراسته بی شوره شگیران متریسی لسه سیاستا بهریتانی ل ئیرانی دا دروستکروبو، لویف نهوی چندن بهریتانیا هه ولدا سیاستا رازیکرنی دستپیکهت، دهه مان دهمدا بریادا هه می هاوه لاتین خوه نهوین ل ئیرانی دژین بشه گه رینته بهریتانیا ژهر په یدا بوونا متریسی لسه ژیا نهوان (FCO.DIO, 1979, No251755Z; امیر اختی، ۱۳۸۴، ۸۸).

رویدانا که فتننا شاهی ئیرانی بوو دهنگوباسه کنی سیاسی بی جیانی، ب تایهت پشتی کو ئیک ژ وهلاتین بهیز (بهریتانیا) پشته فانی نهوی بووی، ژ بهر نهفی چندن وهزیری دهرقهیا بهریتانی دقید ئوین David Owen 1979-1977 هه ولدا بوو لویف نهگه رین نهفی سهرنه که فتنی بچیت و فه کولین لسه بهینته کن، ژبو نهفی چندن نیکولاس براون Nicholas Brown ئیک ژ پسورین کاروبارین دهرقهی یا سیاستا بهریتانیا هاتبوویه راسپاردن فه کولینی لئور سالین دوماهیکی ژ دستهلانداریا شاهی بکهت و نهگه رین که فتننا نهوی دستنیشان بکهت، هه ژیه بهینته دیارکن نهگه ر زور بوون، بهلی بین سهره کی هاتبوونه دیارکن، کو بهریتانیا گرنگی پتر ب کاروبارین بازرگانی دایه ژین سیاسی، کو نهف چنده پالیشتی لسه نهوان راپورتین وهزارهتا دهرقهیا بهریتانی د دکته نهوین دوان سالاندا ژلاین بالیوزخانهیا بهریتانی ل ئیرانی بو وهزارهتا دهرقهی یا بهریتانی دهانته هنارتن، کو ل وی ئاستی پنتی گرنگی ب یزاینین نهوان راپورتان نه دهاته دان، چونکه پیدقیوو دانوستاندن دگهل شوره شگیران هاتبا به کر چ ژلاین بالیوزخانی فه بیت یازی وهزارهتا دهرقهیا بهریتانیه (Commons, 2011, p47; طلوعی، 1375، ل 242)، پشتی نهف هردوو خاله بو بهریتانیا دیار بووین، حکومهتا نهوی ئیکسه ر بریادا په یوه ندین دگهل دستهلانداریا نوی ل ئیرانیدا دروست بکهت، و خوه ژ هه ر پیکدانهکا سیاسی دویر بیخیت؛ داکو نهو بهرزه وهندی وی بین سیاسی و نابوری و لهشکه ری تیکه چن. ژهر نهفی چندن ژئ حکومهتا بهریتانیا ل ۱۳ شوبانا سال ۱۹۷۹ بریادا دانپیدانی ب حکومهتا شوره شایرانی ل ئیرانی بسه روکتیا مه هدی بازرگان یا بهروخت بکهت، دیسان وهزیری دهرقهی بی بهریتانی دقید

نوی دياركر، كو وه لاق وى بهیچ رهنه كنى دهستيوهردان دكاروبارین نافخوهیښ ئیرانیدا ناكهت (Ali, 2018, 258; Erciyas, 2019, p165)، لفری ئه گهر رونه كره كډه باره ی ئه وه لویستین بهریتانیا راگه هاندین بهیته دان، نهوژی داکو ئیکهتیا سوفیهت نهوان رویدانا ب دهرفهت نه بیته ژبو نهوی چهندی نافخودهنگیا بهریتانی دنافا ئیرانیدا پتر تیکبدهت، دیسان هه بوونا بهریتانی دنافا ئیرانیدا بکه نه گهرین سهره کی ژبو تیکچوونا بارودوخین نافخوهیښ دنافا ئیرانیدا و بهریتانیا وهك نه گهری سهره کی ین تیکدانا نافخوهیښ ئیرانیدا بده نه نیاسین دنافا راگه هاندین خوهدا (Erciyas, 2019, p130; Foreign staff, 1980, p6).

لدویف لیدوانین دهسته لاتندارین بهریتانی دهیته دیاركرن، كو ل نهوی دهی بهریتانیا هه ولددا هه لویسته كنى پراگاتی دگهل ئیرانی بكار بهیتهت، هه روهسا لدویف نهوان كوشیسن پهرله مانی بهریتانی كو ژلاپی دقیدد ئوبیقه هاتبوونه تو ماركرن، دیار دیت كو پلانكا داریتی ژبو نهوی سیاسهتی هه بوو چونكه؛ ژلایه کی فه بهرژوهه نندیښن ئابووری دهاتنه پاراستن و ژلایه کی دقه جوړی حوكمداریا دهسته لاتا شاهاتی ل بهریتانیا ب ریکا پشته فاینكرنا شاهی ئیرانی دهاته پاراستن، بهلگه لسهر نهقی یه كنى سهره ده ریا بهریتانیا و هه لویسته ئه نوی پینگاف پینگاف هه ر ژ دومه یكا سالین دهسته لاتنداریا شاهی ئیرانی دهاته دیاركرن، بهریتانیا گریه ستین چه کی و بازرگانی دگهل ئیرانی زیده دكرن و قهرزین بهر دهوام ددانی ژبو نهوی چهندی ئابووری ئیرانی ب بازرگانیا بهریتانیقه گریدهت و نه چاریكهت دگهل بهر دهوام بهت (Ibrahimi, 2019, p17; Erciyas, 2019, p89).

لفری ئه و پشهناتین بهریتانیا د پلانین خوهدا بو ئیرانی دانان سهره گرتن چونكه؛ سیسته می دهسته لاتنداریا ئاینی یا ئیسلامی دنافا پرؤسیسا ریشه برنا ده رگه هین ئیرانیدا ئاراسته كنى جودا وه رگرت، وهك دویركرنا ئیرانی ب شیوه كنى گشتی ژ هه ر په یوه ندیبه كا گریدای سیسته می نهو روپی چ ژلاپی سیاسی بان بازرگانی بان جفاکی بیت، دیسان ژ هه ستیارتین خال خوه فه كیشانا ئیرانی ژنهوان پیگریښن پاراستن ژ ئیکهتیا سو فیتهتی دگهل وه لاتین روژا فای بوو، و نهف چه نده ل دهف بهریتانیا بو یه جمی مه ترسیښ و گومان لسهر ئیرانی دروست كړبوو، نهوژی كو پچیه دگهل بهرین ئیکهتیا سو فیتهتی (Ibrahimi, 2019, p49). دگهل نهفا بووری تیکچوونا په یوه ندیښن هه ردو لایان ئالؤزتر لیها تبوون، پستی نهوان پشهناتین ل دهی ئاداری رویدایښن ده باره ی نهوان هه قوه لاتین ئیرانی نهوین ل بهریتانیان ئا كنجی نه خامسه نه و قوتابین ئیرانی نهوین لویری دخواندن، كو لدویف گوته بیژی حوكومه تا بهریتانی ل نهوی دهی دابویه دیاركرن "گومان لسهر چه ندين هه قوه لاتین ئیرانی هه بوون، كو دافه گه رنه فه ئیرانی، هه روهسا نه و سهره ده ییا ل فروكه خانه یښ دگهل هاتیه كرن بتی رو تینن یاسای بوون، ب تایهت نهوان كه سین دقیا ن ب ریکا فروكه خانه یښ بهریتانی بهر هف ویلا یه تین ئیگرتی چن، نه و وه لاق شاهی ئیرانی لئ ئا كنجی..." وهك هاتیه دیاركرن كو بهریتانیا هه ولدایه خوه ژ هه ر مایتیکر نه كا سیاسی ده باره ی بارودوخین ئیرانی پاشگه زكهت، چونكه؛ هه ر پینگافه كا هاتیه هافین كار تیکرن ل بهرژوهه ندیښن نهوی دكر (FCO, 1979, No 251755Z; FCO, 1979, SWLA2AH)، ژه ر نهوی سهره ده ریا بهریتانیا بهرامه ر قوتابین ئیرانی نهجامدای، وهزاره تا دهرفه ییا ئیرانی ل ۱۳ ی ئاداری دهه مان سالدا به یانه ك دا و نه رازبوونا خوه لسهر ره فتراین بهریتانی دیاركر، و داخوازا پیرابوونین یاسای ل سهر نهوان كه سین نه و ره فتره نهجامدین بهیته كرن، چونكى نهوان سهریچیا یاسایښ نیف دهوله تی و مافی مروقی كړینه، ده رسقدا نا نهوی به یانیدا وهزاره تا دهرفه ییا بهریتانی دوویاتی لسهر دووباره نه بوونا نهوی چهندی كړبوو، و ئامازه ب نهوی په كنى هاتبووه دان، نه و چهندا هاتیه رویدان ژ نه گهری چهندين پیگریښن یاسای بوو بتی ژبو پاراستنا ئیمنا هیا نیفه وه لاقی بوو نه زیده تر.

پستی نهوان پشهناتین سیاسی ل ئیرانی رویدایښ، حوكومه تا بهریتانیا شانده كنى له شكه رى هنارته ته هراتی ب مه رما دویشچوونا بابه تین گریدای ب گریه ستین چه کی فه، نهوین حوكومه تا ئیرانی یا بهر ل سهره می شاهی دگهل نهوان گریدای، كو ب بهانی نژیکی (۸۵) ملیون جونه یښ نهسته رلینی بوون. هه روهسا كو مبوونین شاندى بهریتانی بهرنگه كنى باش دگهل بهریرسین نوی یښ ئیرانی بریقه دچوون، و حوكومه تا ئیرانی یا نوی ئاماده ییا خوه بو دانا و هه می نه و قهرزین بهریتانی یښ لسهر وه لاق وان دیاركرن (Erciyas, 2019, p 100-102; FCO. Downing Street, 1979, p1).

دگهل هاتا سه رو كا وه زیرین بهریتانی مارگريت تاتچهر Margaret Thatcher 1990-1979 بو سه ر دهسته لاتنداری ل ۴ ئه یارا 1979، سه رده می راوه ستیان ومملانا سیاسی د په یوه ندیښن ته هران و له ندهن دا ده ستپنكر، كو نهوژی لدویف دیاركرنا ئاراستین پروگرامی خوه ین نوی د ریشه برنا سیاسه تا حوكومه تا بهریتانیا دا دیار كړبوو، كو ئیک ژخالین گرنك دقیت پینداچوون د سیاسه تا بهریتانیا ییدا د په یوه ندیښن نهوی دگهل ئیرانی دا بهیته كرن (Campble, 2009, p 20) كوزه گر، ۱۳۸۸، ۲۸)، ژ قهریژا نهقی بریاری رهنه گه دانه كا مه زن دناف نهوان هه قوه لاتین ئیرانی نهوین ئا كنجی ل بهریتانیا په ییدا بوو، ب تایهت نهوان قوتابین ب مه رما خواندن ل ویری و خوه پشاندان بهرامه ر بالیوزخانه ی ئیرانی كرن، و ب ناخی خومه یی گازی دكرن، ژ نهجامی نهقی چهندی پولیسین بهریتانی نه و خویشاند ه ر گرتن و دویشچوون دگهل هاتنه كرن بهلی دهه مان روژدا هاتنه نازا دكرن، دیسان نهوان رویدانا كار تیکرن لسهر په یوه ندیښن بهریتانی- ئیرانی كرن، و ئیران ژ دانوستاندان دگهل بهریتانیا د پاشگه زكر (Keatly, 1979, p8)، حوكومه تا تاتچهری نهف چه نده ژ نیشكه كنى فه نه كړبوو بهلكو ترسا بهریتانیا ژ په یوه ندیښن ئیرانی- سو فیته تی بهر هف نهوی چهندی بربوو كو دویشچوون د كه یسا ئیرانیدا بكه ت، ب تایهت پستی په یوه ندیكرنا تاتچهری دگهل سه رو ك وه زیرین سو فیته تی فه نهلیكس كو سیجین Alexei Kosygin 1980-1964 ل ۲۶ حوزه ریا 1979، كو د نهوی په یوه ندیښن كو سیجینی دوویاتی لسهر پشكه فتننا ئابووری سو فیته تی كړبوو، ده باره ی داینكرنا داهاتی وزه ژ سامانین سرؤشتی، ب تایهت د داینكرنا غازیدا ژده نهجامی نهوان پروژین دناقه ر سو فیته تی و ئیرانیدا هاتبوونه دروست كرن. هه روهسا داخواز ژ

تاجپهری کرپو کو نهو دشین کومبوونه کئی بکنه و گهنگه شنی لسره نهوی چهندي بکنه؛ بهلنی نهوی چهندي تاجپهری ب گومان ئیخست پروژه یین مهزتر دهر باره یی ئابووری سوڤیه تی دگهل ئیرانی هه بن، دهه مانده مدا تاجپهری دیت کو یتقییه یتیدا چووینی د په یوه نديین وه لاق خودا دگهل ئیرانیدا بکته، داکو بهر ژوه نديین بهریتانی بهینه پاراستن (FCO, 1979, No327).

ههروهسا نه ندایمی جفتا گشتی یا لوردات د پهرله مانی بهریتانی ژ پارتا پاریزگارگان دا هارولد جولیان نه میری Harold Julian Amery 1969-1992 ل ۱۶ یی تشرینا دووینی 1979 نامه ک بو هاریکاری تاجپهری بریان کارتلیدج Bryan Cartledge 1979-1983 فریکرپو و تیندا ناماژه ب به لافبوونا کاریگه ریا سوڤیه تی ل ئیرانی کرپو، دیسان دوو پاتی لسره نهوی یه کئی کرپو، کو نهوی ییزانین ژ سه روک وه زیرین ئیرانی یی بهری عه لی شاپور به ختیری (3) وه رگرتینه ل ده می کومبوونا نهوان ل پارسی هاتیه نه نجمان (FCO, 1979, TNA; محمد، 2020، ص 183)، لویف نهوی نامه یی تاجپهری هندک بریار ل ۲۲ یی هه مان مهیندا ژبو وه زارته ده رفه یی و کاروباری کومونولس FCO Foreign & Commonwealth Office دهرکن، ژبو نهوی یه کئی د ناماده کاریندا دژی کاریگه ریا کومونولس تی ل ئیرانی بن (Walt, 2011, p225; کاتر، 2013، ص 506). د بهرشدانا نهویدا هاریکاری وه زیری ده رفه یی یی بهریتانی ستیشن وول Stephn Wall 1979-1983 نامه ک بو کارتلیدج ل ۲۹ تشرینا دووینی 1979 دابووه دیارکن کو چ مهترسیین ب نهوی شیوه یی نین، نه گه ر ژئ نهوه میلله تی ئیرانی مهترسیا ژ دهسته لاتا کومونولس یا هه یه، ب تایهت پارتا کومونولس نهوا ره هوریشالین نهوی پشته قانیا کومونولس بو نهوژی پارتا توده (4) بو، ههروهسا دابووه دیارکن، کو راسته ریکخستلین چه پ یین ل ئیرانی دهرکه قتب، بهلنی د نهوی ئاستی مهزندا نینه جه ماوه رکن مهزن بو خوه دروست بکنه، و نه شین بهر سینگکی سیاسه تا ئیسلامی یا خومه یی بگرن، کو نهو دژی کومونولس نه، ههروهسا دهر باره یی سیاسه تا بهریتانیا بهرامه ر ئیرانی د نهوی ده میدا ناماژه ب نهوی چهندي ددا، کو د شیاندا بو په یوه نديین باش دگهل که سایه تیبین مهزن نهوین دژی رژیئا ئیرانی ل وی ده می، وه ک دکتور به ختیری دروست بکته، بهلنی د فیت نهینیا نهوی بهینه پاراستن، داکو ئیرانی نهوی هزی نه که ن کوده تا یه ک دژی رژیئا نهوان دهینه کرن، ب تایهت ژلاین بهریتانیا چه کوه؛ دئ کارتیکنر ل سیاسه تا بهریتانیا و په یوه نديین نهوی که ت، لویف نهوی نامه یی گهنگه شه دناقه را تاجپهر و هاریکاری نهویدا هاتنه کرن و ل هه مان سالدا رازیبوونا خوه ل دؤر پشینارین ستیشن وول ی دیارکن، ب تایهت گریدانا په یوه نديین نهینی، نهف چهنده نهوی رادگه هینیت، کو نهف په یوه نديین نهینی بوونه ستانده ری سیاسه تا بهریتانی دنافا ئیرانیدا پشتی دهسته لاتا شاهی هاتیه رووخاندن. چونکه؛ بهریتانیا ب هچ رهنگه کئی ناماده نه بوو ده ست ژ نهوی دهاقی به رده ت؛ نهوی بهر هه می چهنده سالان بوو ژ ئیرانی کومدکر، دیسان چهندين کومبونولس نهوی چهندي هاتبوونه گریدان، ژنه وانژی کومبوونا وه زیری ده رفه یی بهریتانی و وه زیری ده رفه یی نه میری سایروس فالس Cyrus Vance 1980- 1977 ل دور دانانا لیزنه کا دوشچووینی بو کاروبارین ئابووری (Hailsham, 1979, p12; FCO, 10 Dec 1979, p2-3).

ئالوزبوونا په یوه نديین بهریتانیا و ئیرانی پشتی سه رکه فتنا شوره شا ئیسلامی ب تئ نهو نه بوو، کو بهریتانیا لسره کاریکته، بهلنی زنده باری نهوی چهندي تیکدانا رویدانین سال 1979 باری بهریتانیا گرانتر لیکر، ب تایهت پشتی ل ۲۲ تشرینا ئیککی ل سال 1979 ل نه میری ک پشوزی ل شاهی ژبو چاره سه رین ل خه سه خه یا نیویورک کر، و نهو چهنده بوو هچی گله یی و دروستکرنا خوه پشاندانان ل ئیرانی (عوده، 2006، ص 151).

دراستیدا هه ر ژ ده ستینکا په یوه نديین دیلوماسی دناقه را بهریتانیا و ئیرانیدا هه ر ژ سه ده یی هه فده ییدا ل سه ر بنیاته کئی هه فرکیا (روسیا/ئیکه تیا سوڤیه تی) بوو، نهف چهنده دهاته کرن ئاراسته کا گرنگ ژبو ریکخستنا نهوان په یوه نديان دهاته کرن، نهوژی ب ریکا هه والگریا بهریتانی ئیس نای ئیس SIS، و دیار بوو کو هه لوپستی بهریتانیا ژ شوره شی لسره دوو ته ورین دیارگری هاتوو ده ستینشاکرن یا ئیککی: مهترسیا بهریتانیا ب ریکا خومالیکرنا په ترولی و یه ده کین زور بوو، نهوین د ده ستی ئیرانیدا ژ په ترول و غازی، یا دووینی: ئیکگرتنا ئیرانی دگهل سوڤیه تی و فه به شینا دهسته لاتا سوڤیه ت دنافا ئیرانیدا، چونکه؛ لسره ده می دهسته لاتا شاهی دا راسته سیاسه ته کا دکتاتوری بکار دهینا بهلنی وه لاق خوه کرپو خوه دان هیزه کا ئابووری و له شکه ریا بهر، زنده باری ده ستینشاکرنا ئیرانی وه ک بازاره کئی گشتی یی جیهانی (Ansari, 2014, Ch2)، پشتی هاتنا خومه یی نهو خالین هاتینه باسکرنا لاواز بوون و نافخویا ئیرانی ئالوز بوو و په یوه نديین نیقه ده لقی تیکچوون، لویف به یانامه یه کا وه زارته ده رفه یی و کومونولس په یوه نديین بهریتانی و ئیرانی ب ئیکجاری نه هاتبوونه برین، بهلنی دقا هه لوپستی بهریتانیا یی ییلایه یی بیا، چونکه؛ بهر ژوه نديین ئابووری دناقه را هه ردوو لایندا هه بوون و نهف چهنده هه تا دوماهیا سالین هه شتین ژ سه ده یی بیستی مان، و د نهوان سالاندا چهندين لایه یین هه فدی سیاسه تا بهریتانیا په ییدا بوون، دیسان زورینه یا فه رمانه برین بهریتانی ژ ئیرانی هاتنه فه کیشان و فه گه ریا نه بهریتانیا) (Parliament.UK, 1979, Third Report).

دوو: کیشه یا بار میتین نه میری

پشتی دروستبوونا شوره شا ئیسلامی ل ئیرانی و سه رکه فتنا نهوی ل شوباتا سال ۱۹۷۹، شاهی بهری یی ئیرانی موحه مه د رزا بهر هف ویلایه تین ئیکگرتین نه میری فه چوو، و دقا ل ویری ئاکجی بیت، نهف پینگافه بووه هچی نه رازیبوونا لایه نگرین دهسته لاتناریا نوی ل ئیرانیدا، و ددانه دیارکن کو نه میری ک پسته قانیا

شاهی و رژیا نهوی دکهت، لهورا ل ۴ تشرینا دووین ل سالا ۱۹۷۹ کومهکا قوتابین ئیرانی ب بشتهفانیا دهسته لاتی دویر ژهه می عورفین دیپلوماسی رابوون ب هیزشکرین ل سهر بالیوزخانهیا وه لاتی نه مریکا ل تههرانی، و شیاوون نژیکی پینچی و دوو فرمانههرا دویر پینچیکهه و دیلیگرن، ههروهسا بو ماوهین (۴۴۴) روظان دهسته سه رکیوون، نهوان قوتابیان داخواز ژ سهروکی نه مریکی جی کارتهر کر، کو شاهن ئیرانی ین بهری موحه مه د رزا ژو دادگه هکرنا نهوی رادهستی حکومهتا ئیرانی بکن. (Daily Mail, 1979, p1; paterson, 2005, p 409; Farber, 2005, p103). بهرامبهر نهوی رویدانی ههلوپستی بهریتانیا ب زرگرکرنا بارمیتین نه مریکی هاته راگهاندن، نیکه مین ناوکی دنافههرا په یوه ندین ئیران و بهریتانیا پشتی داگیرکرنا بالیوزخانهیا نه مریکی لسهر دهستی کومهکا قوتابیان ب (قوتابین ریکا ئیامی) دهاتنه نافکرن، و هیزشکرنا هه مان روژ لسهر بالیوزخانا بهریتانی بو، هه ر چهنده هه ر زوی نهف هیزشکرنه ژلاین دهسته هاتا ئیرانی هاته راهه ستاندن، ده رنه نجامی نهفنی هیرشی و نه بوونا ئیمناهی، بهریتانیا بالیوزخانهیا خوه گرت و نه رکن پاراستنا بهرژوهه ندین بهریتانی ب ب بالیوزخانهیا سویدی هاته راسپاردن. مارگریت تاتچهری ل هه فدیته که خوه لگه ل جی کارتهری سهروکی نه مریکا، راگه هاند نه گه ر نه مریکا هه لوپستی خوه سه بارهت ئابلوقه یا ئابوری لسهر ئیرانی را بگه هینیت، بهریتانیا وه کو نیکه مین وه لات دئی پسته هانیا خوه دیارکته (صفری، ۱۳۹۰، ۲۲). دیسان مارگریت تاتچهر دیارکر بو، نهوا هاتیه رویدان دهسته وه رانه دناف په یوه ندین نیفده وه لاتین دیپلوماسیدا، و نهو چهنده دئی بیته نه گه رنی تیکدانان ئیمناهییا گشتی، ههروهسا نهو کاره نیکه م جار بوو هاتیه نه نجامدان کو بالیوزخانهیا بک به مامی بهیته دیلکرن، زیده باری نهوی چهنده دئی پیکهاتا فییه نا یا په یوه ندین دیپلوماسی بوو نهوا ل سالا ۱۹۶۱ دئی تیکدانان نیفده وه لاتی هاتیه دانان، حکومهتا ئیرانی پسته هانیا نهفنی کر باری دکر، لهورا نهف کیشه روژ بو روژنی توندتر و ئالوتر دبوو، حکومهتا ئیرانی ددا دیارکرن کو نهوا هاتیه رویدان ژ نه نجامی خوه پیشاندانه که جه ماوه ریا ئایدولوجی و ئاینی- سیاسی بوو، دیسان دیارکر بوو، کو نهو نهشین وهسا ب ساناهی مایتیکرنی تیدا بکن، یاخوایه دهسته هاتا ئیرانی باش دزانی نهو دئی بیته ریکه ک شاهی بزفرینه ئیرانی، و نهو رهنگه هانا دروستبووی ژ نه نجامی چوونا شاهی بو نه مریکا بوو، بهلنی وهسا ب ساناهی نه بوو، کو کیشه چاره سه ربیت و شاهی رادهستی دهسته هاتا ئیرانی بکته (Gillon, 2003, p327).

ل نهوی ده می سهروکی نه مریکا جی کارتر کهفتوو لژیتر فشاره که زور دهر باری نهوی که بیسی و نیکسه ر لیزنه که تایهت ب کاروبارین ئیرانی ل وهزارهتا دهرقه یا نه مریکا دروستکر، کو بو ماوهین (۲۴) ده مژمیران کاریکته بو دانانا پلانه کی ژو زرگارکنا بارمیتین نه مریکا (Daily Mail, 1979, p1; Dacre, 1979, p1)، گرتنا بالیوزخانهیا نه مریکی ببویه نه گه رنی دروستبوونا مه ترسیب ل جه م بالیوزخانهیا وه لاتین دیزی ل ئیرانی ژ نهوانژی بهریتانیا بوو، کو ژ دهرنه نجامی نهوی رویدانی ل ۸ تشرینا دووین چوونا هه فوه لاتین بهریتانی بو ئیرانی هاته راگرتن، دیسان لویف راپورته که بالیوزخانهیا بهریتانی ل ۱۲ تشرینا دووین ۱۹۷۹ ژو وهزارهتا دهرقه یا بهریتانی هاتوو دیارکرن، کو گومان لسهر نهوی یه کی هه بوو، بتنی قوتابیان نهو کاره نه نجامدایت، و دهاته دیارکرن نهو نه کومیسنتن، بهلنی هه ر کاره کی بهیته نه نجامدان ژلاین شوره شکیزاشه ژلاین سو فیته هه دهاته پسته هانیا کر (FCO.Lobby Briefing, 1979, p1-3).

ل نهوی ده می بهریتانیا یا دهه لوپستی خوه دا بهرامبهر داخوازکرنا نازدایا بارمیتین نه مریکی ژلاین ئیرانی هه بهرده وامبوو، و نهف چهنده دیارکته که بهریتانیا نه فیا په یوه ندین خوه دگه ل نه مریکا سست بکته، بهلنی دهه مان دهمدا پیکولدن، کو بیته نه گه ر نهو کیشه چاره سه ر بیت. د نامه یه که سهروکی نه مریکی کارتهریدا بو تاتچهری دیار دیت، کو تیدا داخوای ب بهرده وامیدان پسته هانیا بهریتانیا کر بوو، ژو نهوی چهنده کیشه یا بارمیتان چاره سه ربیت و ب هه می ریکان هه ولدهن بینه خالا فشاری لسهر ئیرانی ژو بدیاهی هینانا نهوی که بیس (Prime Minister's personal message, 1980, NoT1480). ل ۲۴ تشرینا دووین دهه مان سالیدا بهریتانیا ریژه یا فرمانهه رین خوه ل بالیوزخانهیا خوه ل ئیرانی، نژیکی شینست فرمانههرا بو بیست و چواران کیم کر بوون، لدور نهفنی پینگافی به یانامه بک ژ بالیوزخانهیا بهریتانی ژلاین بالیوزی نهوی جون گراهامیسه (John Graham 1980-1970) هاتوو دهرکن و تیدا روونکرنه ک، لدور دهرکرنا نهوی بریاری دیارکر بوو، کو چ گریدان ب سیاستا بهریتانیا هه بهرامبهر ئیرانی نینه، بهلنی نه گه ر ژ نزمبوونا ریژه یا فرمانهه ران ژ هه ریژا نزمبوونا کاروبارین بازرگانی دنافههرا بهریتانیا و ئیرانی دا ب ریژا ۷۵٪ بوو (FCO National Defense Division, 1979, p69). زیده باری کیمبوونا ریژه یا ئانجینین بهریتانی ل ئیرانی ژ ۳۰۰ هزاران بو ۱۴ هزار که سان، کو ب هه ر دیتوو، ریژه یا فرمانهه ران ژ بیته کیم کن، چونکه؛ نهوان وهسا دیار دکرن کو بیثقی پین نه بوون، بهلنی یا دیاروو نهو چهنده دکرن ژه رکو مه ترسیوو لسهر هه بوونا نهوان ل ئیرانیدا (FCO Duc, 1979, p2).

ل دومه یه ک سالا ۱۹۷۹ په یوه ندی دنافههرا بهریتانیا و نه مریکا ئیدا، لدور که یسا بارمیتین نه مریکی، ب تایهت لدور چهوانیا سه ره ده ریا سیاستا بهریتانیا دگه ل ئیرانی دبهرده وام بوون، ل هه فدهی کانوونا ئیکنی دهه مان سالیدا تاتچهری دیارکر بوو، نهو گه فین لسهر بالیوزخانهیا بهریتانی ل ئیرانیدا دهینن کرن، نهوان هه می هه ولداینه نهفی کیشه یی دگه ل تههرانی چاره سه ر کهه ن، نهوژی ب ریکا راگه هاندن نهوی چهنده کو بهریتانیا ب هه ر رهنگه کی هاریکارینین لهشکه ری بو ئیرانی ناهنیریت، دیسان راهه ستاندن کاروبارین بازرگانی دگه ل نهوان، و ئامازه ب نهوی چهنده دایه هه تا کیشه یا بارمیتان ب دویماهی بهیت نهو دئی دگه ل نه مریکا دهاریکارین، نهف چهنده هه تا سالا ۱۹۸۰ هه ولین بهریتانیا دناز دکرنا بارمیتین نه مریکا سهر نه گرتن، ژه رکو ب هه می ریکان ئیرانی نهو پاشگه زدن ژ چاره سه ریا کیشه یی، ژه ر

ئەقى چەندى بەرىتانيا پەيوەندىيىن خوه يىن دىپلوماسى دگەل ئىرانى كىمكربون دەئوى دەمىدا، و ژ دەرتەنجامى ئەقى يەكى هەفرىكە مەزن ل رۇژنامەگەرىن دناقبەرا ئىران و بەرىتانيا دا پەيداىبوو، هەر لايەتەكى هەولدا لايىن خوه سەرىيخىت (FCO, 1979, No1072; Ali, 2018, p 260).

روژنامەفانيا بەرىتانيا دويشچوونا بەهەقى بارمىتىن ئەمىرىكى ل ئىرانى دكرن، دقى واريدا روژنامەيا (Daily Mail) ل روژا ۸ ى تشرىنا دووین ۱۹۷۹ ى لىدوانىن رىئەرى شورهشا ئىسلامى ل ئىرانى خومەينى سەبارەت فى كىشى بەلاف دكرن، تىدا خومەينى دووپاتى لسەر سىياسەتا وهلاقى خوه كربوو، و دياركربوو " ئەوان چ ترس بەرامبەر كدارىن ئەمىرىكا نە ژلاين لەشكەرى و نە ژلاين ئابورىقە نىن، چونكە مىللەتەكىن برس كارتىكرن ل مە ناكەت، و ئەفا ئەمىرىكا دكەت چ زيانان ناگەهينتە مە..." خومەينى د لىدوانىن خوهدا ب نەترس د پەيى و رادگەهاندا " هيزا ئىرانى ژ ئەوى چەندى مەزترە لايەنن ژ دەرفە برىقە بەن..." (Daily Mail, 1979, p4)، سەبارەت كارفەدانىن بەرىتانيا لىويف وهزارەتا دەرفەيا وى لسەر ئەوى يەكى دراوستىان كو ئىك ژ خالپن نەباش لىدور پەيوەندىيىن دىپلوماسى دناقبەرا دوو وهلاتاندا فەكيشانا باليوزخانين ئەوى نە، بەلىن بەرىتانيا د ئەقى دەمىدا نەدشيا ئىكسەر باليوزخانەيا خوه فەكيشىت، چونكە؛ لىويف زانبارىن ئەوان ژىلى كو بەرژەوندىيىن ئەوان لىنافا ئىرانى بوون، خوه فەكيشانا ئىرانى ژ پەيوەندىيىن روژنافاين دىن بىتە ئەگەرىن نىزىكىيا سۆفەت (كارتر، ۲۰۱۳، ص ۶۱۰)، ژلايەكى دىفە گرتنا باليوزخانەيا ئەمىرىكى مەترسى ئىخستىبوو لىسەر هەبوونا باليوزخانەين وهلاتىن دى ل ئىرانى، ب تايەت يا بەرىتانيا و ئەوى چەندى باليوزى بەرىتانيا بەرەف ئەوى يەكى بر، كو هەندەك لىدوانىن روژنامەگەرى بەدەت و دەنگى خوه بگەهينتە دەستەلانا ئىرانى، و دياركر، كو دقەت ئەو كىشەيا رويداى، دقەت بەيتتە چارەسەر كرن، ودىسان داخوارىيا خوه دووبارە دكرن كو پاراستنا باليوزخانەيا و فەرمانبەرىن ئەوى ئەركىن حكومەتق بىت و نايەت ب هىچ رەنگەكى ئەف ئەركە بەيتتە پشتگوه هافىتىن، لىدور ئەوان لىدوانان پۇلىس و شۆرەشگىرىن حكومەتق باليوزخانەيا بەرىتانيا دوورىچكرن، د ئەنجامدا حكومەتا بەرىتانيا ترس لىدەف پەيداىبوو، كو هەفوه لاتىن ئەوى بگەفە د مەترسىدا ل ئىرانى، ب تايەت فەرمانبەرىن باليوزخانەين، و ئىكسەر هەر ل هەشتى تشرىنا دووین چوونا هەفوه لاتىن خوه بو ئىرانى راکرتىبون و راگەهاندا ئەو چەندە ژبو پاراستنا ئىمناھىيا گىشتىه (Peteren, 2015, p101; Nicholas, 1979, p1-2).

گراھام جىگرى وەزىرى كاروبارىن سىياسى يىن وهزارەتا دەرفەيى يا بەرىتانيادا دكومبونه كىندا دگەل بەرىسىن ئىرانى دابوو پە دياركرن، كو حكومەتا بەرىتانيا دگەل ئەوى چەندى نىنە، ئەوا ل باليوزخانەيا ئەمىرىكى رويداى، لىدورى كىشەيا بەرىتانيا ئەو نىنە باليوزخانە هاتىەگرتن يان وهزارەتا دەرفەيا بەرىتانيا دگەل نىنە، بەلى كىشە دەئوى چەندى دايە خومەينى دانوستاندن دگەل چ لايەنان ناكەت (Lampport, 2016, p40)، و هەر ئەف ئارىشە يا ئەمىركاژى بوو، لىدەمى سەروك كارتەرى د لىدوانەكا خوهدا دياركربوو " ئالوزترىن بەش د ئەقى كىشەيا ئىرانىدا ئەو چ لايەن د ئامادا نىن پەيوەندىن پى بگەين"، ب ئەقى چەندى دراپورتەكا لىژنا كاروبارىن ئىرانى ل وهزارەتا دەرفەيا ئەمىرىكىدا تامازە دابوو پە ئەو ئاستەنگىن دكەتتە رىكا ئەوا دانوستاندنا دگەل دەستەلانا ئىرانى نەرازىبوونا خومەينى بوو، هەر وەسا ئەوى دشيا كارتىكرنەكا مەزن دناف ئىرانىدا بگەت و هەمى لايەنن دىپلوماسىەتق دراوستىنىت، و خوه دياركر ژ هەمىا بەزترە و هەفرىكە ئەمىرىكا دكر، دىسان زوىزى بەرسقا نامەين سەروكى ئەمىرىكى نەددا، ب تايەت ئەو نامەيا ل شەشى تشرىنا دووین ل سالا 1979 بو فرىكرى (Office of the Historyan US, 1979, 70-). (79; Robb, 2017, p89; National Archives, 1979, No 593939).

دىسان ل پىنجى تشرىنا دووین باليوزخانەيا بەرىتانيا ژلاين شۆرەشگىرافە توشى هېرشەكا دى بوو، و دابوو نە دياركرن كو ئەو بىتى بۇلىگەريانا چەكى هاتىبوون، بەلى باليوزى بەرىتانيا گراھامى ل لىدوانەكا خوهدا دابوو پە دياركرن ئەوان ل فەرمانبەرىن باليوزخانەيا ئەمىرىكى دگەريان ئەوین نەدبار (FCOCabinate Office DIO, 1979, No221415Z)، ل هەمان دەمدا سكرتېرى باليوزخانى سىن شىن لامبورقى Stephen Lamborty دابو دياركرن كو ئىمناھىيا ئافاھى باليوزخانەين نەھندى هىنچن بوو بىشەت بەرسىنگى ئەوان بگرىت، ئەوزى فەدگەرىتە ئەوان پىزابوونىن ياساين يىن وهزارەتا دەرفەيى وەرگرتىن، ل دەما فەرمانبەرىن باليوزخانەين كىم كرىن، دىسان چ راپورتىن نېنى نەھىلابوونە ل باليوزخانى ئەفەژى دەرتەنجامى گرتنا باليوزخانەيا ئەمىرىكى بوو، ل دەما زۆرەيا راپورت و شىسارىن باليوزخانەيا ئەمىرىكى يىن نېنى كەفتىنە دەستى شەرەشگىرىن ئىرانىدا، ژ ئەنجامى ئەوان هېرشا بەرىتانيا بقر دىتوو، ئەوى پىنگاغا پاراستنا شىسارىن باليوزخانەين بەقزىت و پاراستنا خوه بگەت، دەھمان دەمدا گراھامى دابو دياركرن دقەت د ئامادا باشى دابن ل دەفەرى ژبەر هەر رویداەكا نەچاقرىكرى، و دقەت هەر تىشەكى گرىداى ب بەرىتانيايشە بەيتتە پاراستن و بەرگرى ژى بەيتتە كرن (FCO Duc, 1979, p2)، ژ ئەوان ژى ئەو هەفوه لاتىن بەرىتانيا ئەوین ئاكىچى ل ئىرانى و دابوو پە دياركرن، كو ئەو ئاكىچىين كارى ئەوان ل ئىرانى بدوماھىك هاتى دقەت بزقرنە بەرىتانيا، چونكە مانا ئەوان ل ئىرانى مەترسىيە ل سەر ژيانا ئەوان، ب فى رىكى هىلپن ئاسانى و هەمى يىدقى ژبو فەگەراندا ئەوان بو بەرىتانيا ئامادەكرن و ئەف چەندە ب شىوھىن نېنى دەھاتە كرن (Robb, 2017, p89; Nicholas, 1979, p1-2).

كو دانىن سىياسى ل ئىرانى بەرىتانيا پالدا كو پتر گرىكىي بەدەتە هەماھەنگىا دەولەتەين ئەوروپى و سىياسەتا ئەوان بەرامبەر وى وهلاقى. لەورا بەردەوام كومبون دناقبەرا نوینەرىن دىپلوماسىين بەرىتانيا و دەولەتەين دىترىن ئەوروپى ئەوین باليوزخانەيان نوینەراتىن سىياسى ل تەھراتى هەين دەھاتنە كرن، بەرما پەيداكرنا ئىككرتنا سىياسى دناقبەرا ئەواندا ژبو چەوانا سەردەرىكرن دگەل بەرىسىن ئىرانى (Lampport, 2016, p41)، و ب فى شىوھى و پىشتى بەرىتانيا بىروبوچوونىن خوه گەھاندىە ئەوان، ل دوماھىكا تشرىنا دووین ل سالا ۱۹۷۹ هەولان پەيوەندىن ب وەزىرى دەرفەيى يى ئىرانى بگەن و دانوستاندن لىدور رىزگرتنا باليوزخانەيان و پەيوەندىن

دیپلوماسیدا بکه‌ن، ل ۲۹ تشرینا دووین هه‌ول ژلاین جون موبری John Moberly دیپلوماسی بی به‌ریانی ل وه‌زارتا ده‌رقه‌یا به‌ریانی کو به‌ریس بوو ژکاروبارین ده‌رقه‌ی ل پرۆه‌لاتا نژیک و ناقه‌راست هاتبوودان، کو په‌یوه‌ندین دگه‌ل به‌ریسی کاروباری ئیرانی عه‌لی نه‌فروزیدا بکه‌ت، هه‌روه‌سا ئاماژه ب ته‌وی چه‌ندی دابوو، بیروبو‌چووین ته‌وان ده‌رباره‌ی بارمیتین ته‌مریکی یا دیار و ناشکه‌رایت، به‌لی ده‌قیت په‌یوه‌ندی ده‌رده‌وام بن و لدۆر ته‌وی گه‌نگه‌شی نه‌فروزی دابوو دیار کرن، دی هنده‌ک کاروبارین بازگانی هینه‌ن کرن، و ته‌و نه‌شین ده‌ست ژ په‌یوه‌ندیین نابووری پین هه‌ردوو وه‌لاتان به‌ردن (Lucas, 2004, p2).

بژاردین برینا په‌یوه‌ندیین دیپلوماسی دگه‌ل ئیرانی ل وی ده‌می دا نه‌کاره‌کی ره‌وا بوو، چونکی بدیتنا به‌ریانیا دفا پتر هه‌ول به‌ینه‌ن دان بو چاره‌سه‌رکنا کیشه‌یا بارمیتان، و به‌ریانیا ب ریکا دان و ستاندنان دگه‌ل هه‌می لایه‌نان هه‌ول ددا چاره‌یه‌کی بو کیشه‌ی بی‌نیت. و به‌ریانیا وه‌کو وه‌لاته‌کی خوه‌دان سه‌ربور و دویریینی د سیاسه‌تا ته‌وی دا هه‌ی، ددیت ته‌ف که‌یسی هه‌می جیهان پیقه‌ دمژویل دشاینین وی دایه‌ چاره‌سه‌ریکه‌ت، و بقی چه‌ندی دی رول و گرنکیا به‌ریانیا بو هه‌می جیهانی هینه‌ن دوو پانکرشه (Berridge, 1994, p23). هه‌ولین به‌رده‌وامین ته‌مریکا ژو چاره‌سه‌ریا کیشه‌ی سه‌ر نه‌دگرتن، چونکه؛ ل به‌رامبه‌ر شه‌ره‌شا ئیرانی دیتنه‌ مینا لایه‌نگر شاهه‌کی دژی به‌رژه‌وه‌ندیین میلله‌تی ئیرانی، هه‌ر ژ ده‌ما فه‌کرنا ریکان بو چاره‌سه‌ریا شاهی و ته‌و ببوو ته‌گه‌ر چاره‌سه‌ریا کیشه‌ی فه‌کیشیت، دیسان ته‌و ده‌سته‌لاتا ئیرانی لدۆر تومه‌تبارکنا هه‌والگیریا ته‌مریکی CIA درژدبوون ژو بکار هینانا حمی بالیۆزخانه‌ی وه‌ک حمی سه‌ره‌کی بو پلاندانان و تیکدانان بارودوخنی ناخۆپین دئیرانی دا، ل ده‌می سه‌روک وه‌زاینین به‌ری بی ئیرانی بازگانی دیتی خومه‌یینی چ سه‌ره‌ده‌ری به‌رامبه‌ر ته‌وی کیشه‌ی نه‌دگرتن، ده‌ست ژکاری خوه‌ به‌ردا ژبه‌رکو ته‌و کیشه‌یه‌ بو که‌یسه‌کی گشتی و ل جیهانی ده‌نگه‌دابوو، ته‌ف چه‌ندا رویدی ژو ده‌سته‌لاتا بازگانی و لیبرالیان دنافا ئیرانی حمی ته‌وی به‌کی بوو کیشه‌ بو ئیرانی به‌رامبه‌ر یاساین نیقه‌ده‌واتی دروست بن، چونکه؛ خومه‌یینی ل ده‌ستپیکنی چ پینگاف بو دانوستاندنی نه‌ه‌افیوون (کارت، 2013، ص 612)، دیسان ژو ریکه‌ه‌ری ته‌وی که‌یسی مینا شه‌ره‌سه‌کا دووین بوو پستی شه‌ره‌شا ئیسلامی، چونکه؛ ل ته‌وی ده‌می ته‌وان ته‌مریکا ددانه‌ ته‌گه‌ری سه‌ره‌کی بو دروستبوونا هه‌رکیشه‌یه‌کی دئیرانیدا، ل به‌رامبه‌ر دروستبوونا ته‌وی کیشه‌ی خومه‌یینی ب ده‌رفه‌ت دزانی ده‌ستورنی نوی ب دایرژیت ته‌وی ریفراوندوم بو هاتیه‌کرن، هه‌ر ل دووین کانوونای ئیکی سالا 1979 دا و دابو دیارکرن هه‌ر لایه‌نه‌کی ره‌زامه‌ندیا خوه‌ دیارنه‌که‌ت، ب پشترستی ته‌و لایه‌نگری ته‌مریکایه، ژو ته‌وی چه‌ندی لایه‌نین ئایینی و ریشه‌ترین کارگیرین شه‌ره‌شی ژو مه‌رما به‌لافکرنا ته‌وی په‌یامی ده‌ستیشانکرن، ب تاییه‌ت لدۆر ئیکبوونا ته‌وان لسه‌ر هزرا تفه‌گرا هه‌فه‌ولاتیان، دیسان ددایه‌ دیارکرن ته‌گه‌ر هات هه‌ر لایه‌نه‌ک ژ نه‌ ئیک ریزیا وان ئاگه‌هداریت، بتاییه‌ت پین گریدای ب ریشه‌برنیقه‌ چونکه‌ دی بینه‌ ته‌گه‌ری ته‌وی چه‌ندی هیرش ل سه‌ر ئیرانی دروست بن ب تاییه‌ت ته‌مریکا، به‌رامبه‌ر هزین داریژی ژلاین خومه‌یینی دوپانکرنا ته‌وی به‌کی ته‌وژی ئیک ژوان ره‌نگه‌داینن چافه‌ریکریبوو به‌رامبه‌ر ته‌مریکا، چونکه؛ پشته‌فانیا ته‌وان بو شاهی پاشگه‌ز بوونا په‌یوه‌ندیین ئیرانی بوو دگه‌ل ته‌مریکا، ب تاییه‌ت ژلاین راده‌ستکرنا سامانی شاهی بو خه‌زینا ده‌وله‌تا ئیرانی، دیسان گه‌رتی کرنا ته‌وی چه‌ندی ب هیچ ره‌نگه‌کی ته‌مریکا ده‌ست تیوه‌ردانی دنافا سیاسه‌تا ئیرانیدا نه‌که‌ت (کارت، 2013، ص 412؛ طلوعی، 1375، ل 243).

دنافا ته‌وان رویدانین ئالۆزدا په‌یوه‌ندیین به‌ریانیا و ئیرانی زیده‌تر تیک دچوون، ژلایه‌کیه‌ گریدای ب کیشین به‌ریانیا بخوه‌ دگه‌ل خومه‌یینی بوون، ژلایه‌کی دیشه‌ پشته‌فانیکرنا به‌ریانیا بو ته‌مریکا ببویه حمی دلگرایا ئیرانی، ب تاییه‌ت ل ده‌می تانچه‌ری راگه‌هاندی ته‌وا دنافا ئیرانیدا ده‌رباره‌ی بالیۆزخانه‌یا ته‌مریکی رویدی دژی ئیمناها نیقه‌ده‌واتی بوو، هه‌روه‌سا لسه‌ر په‌یوه‌ندیین دیپلوماسی پین نیقه‌ده‌واتی مه‌ترسیه، ژ ئالیه‌کی دیشه‌ ته‌و هه‌لوئیستی ژ لاین به‌ریانیا فه‌ هاتبوویه راگه‌هاندن ژبه‌رکو بالیۆزخانه‌یا ته‌وی ل ئیرانی ژبه‌ر مه‌رما لیگه‌ریانا فه‌رمانبه‌رین بالیۆزخانه‌یا ته‌مریکی توشی هیرشی ببوو، بتاییه‌ت ته‌و فه‌رمانبه‌رین نه‌دیار دنافا بالیۆزخانه‌یا ته‌مریکیدا د ده‌می هیرش چوو به‌ سه‌ر بالیۆزخانه‌یا ته‌مریکیدا، به‌لی تشتی سه‌رنج‌اکیش ته‌وه‌ لدویف راپۆرته‌کا بالیۆزخانه‌یا به‌ریانیدا ل تشرینا دووین 1979 تیدا هاتبوو "کو هه‌می هه‌ول هاتبوونه‌ دان داکو بالیۆزخانه‌ی بگرن و ته‌وین هه‌ولدا بن بگرن هه‌ر ته‌و قوتاییه‌ بوون ته‌وین بالیۆزخانه‌یا ته‌مریکی گرتین، هه‌روه‌سا ته‌وان گازیدرکو ده‌قیت دوکیومیتین ته‌وان به‌ن، ژو ته‌وی چه‌ندی پیزانینن نه‌ینی ده‌رباره‌ی په‌یوه‌ندیین ته‌مریکی - به‌ریانی و ئیکگرتنا ته‌وان به‌رامبه‌ر ئیرانی بده‌ست خوقه‌ بیین، به‌لی ته‌و نه‌شیان چ پیزانینان ب ده‌ستخوه‌قه‌ به‌یین، ب تاییه‌ت لده‌ما ته‌م شیاپین په‌یوه‌ندیین دگه‌ل بالیۆزخانه‌ی پین نیزه‌لنده‌ و دانیارک و ئوسترالیا بکه‌ین، و شیاپین ئیمناهییا بالیۆزخانه‌ی پیزانین، هه‌روه‌سا ل ده‌می هیرشی دا هه‌فه‌ولاتیه‌کی ئیرانی په‌یوه‌ندیین ب خومه‌یینی دکر و ده‌نگوباس دگه‌هاندنی کو ته‌وان هیرشا بریه‌ سه‌ر بالیۆزخانه‌یا به‌ریانی، به‌لی پستی ته‌وی په‌یوه‌ندیین هیرشا خوه‌ فه‌دکیشن و چ زبان ب فه‌رمانبه‌ران نه‌که‌فتن (FCO Duc, 1979, p2&3)، له‌وانه‌یه‌ ته‌و چه‌ندا رویدی سیاسه‌تا خومه‌یینی رادگه‌هاند، کو ته‌و ده‌قیت هیرشی بکه‌ته‌ لسه‌ر ته‌وی حمی ته‌وی بقیته‌، ده‌مان ده‌مدا براوه‌ستینیت، لقیری به‌رامبه‌ر ته‌و کریارا هاتیه‌کرن بالیۆزی به‌ریانی جون گراهام John Graham 1979-1980 راگه‌هاندبوو (ته‌وا هاتیه‌ رویدان دنافا بالیۆزخانه‌یا به‌ریانیدا ته‌و چه‌نده‌ دیارنه‌دکر، ته‌م داخواری ژ ده‌سته‌لاتا ئیرانی بکه‌ین، پاراستنا مه‌ بکه‌ن، چونکه؛ پاراستنا بالیۆزخانه‌یا ته‌مریکه‌کی پیدتی بوول سه‌ر ته‌وان ل دیت یاساین نیقه‌ده‌واتی) مه‌ره‌م ژ ته‌وی چه‌ندی ته‌و بوو یا پیدتی بوو پین ل یاساین نیقه‌ده‌واتی نه‌هاتبانه‌ کرن، ته‌و یاساین وان بخو دانایین ژو پاراستنا ته‌وان (Gillon, 2003, P323). دفا هاتا دیارکرن کو خومه‌یینی دنافا ته‌وان

پنجاهتادا دافین نه‌دیار ناشکه‌راکبان دنافا ده‌سته‌لاتیندا، ب تایهت دافین گری‌دای ب ده‌سته‌لاتا به‌ریتانیقه و ریز ل میژووی په‌یوه‌ندیین ئەوان گرتبان، ده‌نجامدا حکومه‌تا به‌روه‌خت یا مه‌هدی بازراکان ده‌ست ژکاری کینشا کو نژیکی 268 رۆژان هه‌کینشاپوو (FCO, 1979,p1).

ب ئەفنی چهندی بالیوزخانه‌یا به‌ریتانی راگه‌هاندبوو ئەو پینگافین دنافا ده‌سته‌لاتا ئیرانیدا هاتینه‌کرن هه‌می مه‌ترسین نه‌ ژبو ئەوان نیشته‌هه‌مین به‌ریتانی لنافا ئیرانیدا، کول ۱۲ تشرینا دووین 1979 جفینه‌ک دگهل نژیکی سه‌ی نوینه‌رین ئەوان نیشته‌هه‌ما کربوون و ناماژه‌بنه‌وی چهندی دابوو ئەوا رویدای دنافا ئیرانی دا مه‌ترسیه‌ل سه‌ر هه‌بوونا ئەوان چ ژلای زبیری هه‌ دنافا ئیرانی دا، یان ژلای گه‌فین سیخوری دنافا ئەواندا ژلای ده‌سته‌لاتا ئیرانیه، هه‌روه‌سا ناماژه‌ ب ئەوی چهندی دا ئەو که‌سی پیندقیاتیانا مانا ئەوی گرنه‌گ نه‌ییت [مه‌رم پین کارین بازراگانی و پینسه‌سازیبوون] دنافا ئیرانی دا دشیت بزیتین دم به‌ره‌ف وه‌لاقی به‌ریتانی هه‌گه‌ریت (FCO (Duc,1979,p1&2. هه‌ژی گوتنی یه‌ راسته‌ فه‌رمانه‌رین بالیوزخانا ئەمه‌ریکی ل ده‌ما هه‌یش رویدا چهن‌دین دوکیومینت و شیسار و راپورتین بالیوزخانی نه‌هیلان و ژنافه‌ن، به‌لنی هه‌یشه‌رین ئیرانی شیان زۆره‌یا ئەوان دوکیومینتا وه‌گرینه‌ سه‌ر زمانی فارسی و وه‌ک به‌لگه‌ له‌سه‌ر ئەمه‌ریکیان توماریکه‌ن، بقی شیوه‌ی نا‌فی چهن‌دین که‌سان دیارکرن وه‌ک سیخوری ئەمه‌ریکا وه‌ک عه‌باس میرزا ئیعتیزام و جیگرئ سه‌روک وه‌زیرین به‌ری بازراکان و چهن‌دین دی و ژلای ده‌سته‌لاتا ئیرانی هه‌ ب توه‌ما خیانه‌کارنی هاتنه‌ دادگه‌ه‌کرن ((US National Archives, 1979, No 593939; International Court of Justice, 1979, p43&119).

س: به‌ریتانی و کارتیکرنا ئەوی له‌سه‌ر په‌یوه‌ندیین ئیرانی

سه‌رکه‌فتنا شو‌ره‌شا ئیرانی ده‌رگه‌ه‌کنی نوی بو ئیستراتیجیا به‌ریتانی - ئەمه‌ریکی فه‌کر، ب تایهت ل ده‌قه‌را که‌ندافی، چونکه ئیران ببوویه چه‌په‌ره‌کا به‌یز به‌رامبه‌ر ئیکه‌تیا سو‌قیه‌ت و ب هاتنا ده‌سته‌لاتناریا نوی ل ئیرانی چهن‌دین ئاراسته‌بێن جودا د ریشه‌رنا ئیستراتیجیه‌تا سیاسی دا فه‌بوون، ب تایهت ژلای ئیرانی هه، کو د راپورتین روژانه‌دا بێن روژنامه‌بێن به‌ریتانی، ب تایهت ئەوین گرنگی ب ده‌نگوباسین ئیرانی ددان و کاروبارین ده‌ره‌به‌ی بێن به‌ریتانی رونا‌هی ددانه مانشیته‌کنی ده‌ستینشاکری لۆر درۆشی " شو‌ره‌شا ئیرانی د سالا 1979 دا شیا به‌ری بنه‌ره‌تی بوماوی ده‌هان سالان بێن سیاسه‌تا ئەمه‌ریکا دنافا ئیرانیدا سستبکه‌ت، ب تایهت ژلای گه‌هشتنا ئەوی بو په‌ترولا که‌ندافی" و ب ئەفنی سستیپ به‌ریتانی پالدا هه‌لوپسته‌کنی جودا بیخته‌ دنافا پلانین خوه‌دا، چ ژلای سیاسه‌تا وی دگهل ئیرانی بیت، چ ژلای په‌یوه‌ندیین وی دگهل ئەمه‌ریکا دا (Brummer, 1979, p1; Bruce & Rosen, 1979, p1; Thomson, 1979, p2; Mail Foreign Service, 1979, p1).

زیده‌باری ئەوی چهن‌دی به‌ریتانی ددیت کو ئەگه‌ر هات و داهاقی په‌ترولی هاتنه‌ کیمکرن دئ ئیران نه‌چاربیت چاکه‌سازبێن گری‌دای ب له‌شکه‌ریشه‌ تاراده‌یه‌کنی بده‌ته‌ پاش، ب ئەفنی چهن‌دی له‌شکه‌ری ئیرانی دئ ب سنورداریت، پرسیار ل نه‌فیری ئەوه، ئەری بشتی هه‌زا ئیرانی کیمدیت کی دئ پاراستنا که‌ندافی عه‌ره‌بی (فارسی) که‌ت؟ ئەری ئەمه‌ریکا شیان هه‌بوون ئەوی پینگافی به‌افزیت؟ یانژی به‌ریتانی ب ده‌ره‌ت بېنیت و وه‌ک پارێزه‌ر بچیته‌ دمه‌یدانی دا؟ به‌رسق‌دانا ئەقان پرسیارا ب شیوه‌کنی ته‌سه‌لی له‌ویف ئەوان پینگافین ژلای به‌ریتانی هه‌ هاتینه‌ هافینت ده‌ینه‌ دان، ئەوژی ب ریکا دروستکرنا چه‌په‌ره‌کنی به‌یز ژبو پاراستنا به‌رژه‌وه‌ندیین خوه‌ ل که‌ندافی عه‌ره‌بی نه‌ک پاراستنا که‌ندافی ب خوه‌ بوو، واته‌ ئەو راستیه‌ دیاردبیت کو بو ماوه‌کنی درێژ ده‌هاته‌ دیارکرن، کو هه‌ر ژ دوماهیک سالیین هه‌فتیا ده‌سه‌دین بېستی تا دا دوماهیا ده‌سته‌لاتناریا خومه‌ینی هه‌زا ئیکنی ل ده‌قه‌ریدا ئەمه‌ریکا بوو، به‌لنی ئەگه‌ر دیشچوون به‌یتنه‌ کرن دیاردبیت، کو ئەو هه‌ر پینگافه‌کا هاتبا کرن ژ هه‌ریژا پلانین به‌ریتانی بوو، ئەوژی ب دانانا ئەمه‌ریکا وه‌ک هه‌زه‌کا ناشکه‌را به‌رامبه‌ر هه‌ر ئایدوله‌جیه‌کا سیاسی له‌شکه‌ری رابا لنافا که‌نداقیدا، به‌لنی ئەو چهن‌ده‌ هه‌می دقیا ب راپۆزکاریا به‌ریتانی بیت.

هه‌کوله‌ر گاری سیک Gary sick ناماژه‌ ب وی چهن‌دی دده‌ت کو " بگشتی دقیت په‌یوه‌ندیین هه‌ر بالیوزه‌کنی دگهل سه‌روکنی ئەوی وه‌لاقی لئ ئاکنجی ب شیوه‌کنی باش له‌ویف پلانه‌کا دارێژی بن، ئەوژی له‌سه‌ر بیاته‌کنی په‌یوه‌ندیین دیلوماسی"، ژه‌ر ئەفنی چهن‌دی ناماژه‌ ب ئارمانجا ویلیه‌م سولفیان William H. Sullivan 1977-1979 بالیوزئ ئەمه‌ریکا ل ئیرانی ددا، کو یاباشتر ئەبوو ئارمانجا خوه‌یا سه‌ره‌کی کرپا هینانا شاهی بو له‌سه‌ر ئاراستی وه‌لاقی خوه‌ [مه‌رم پین به‌ریتانیه‌]. کو مه‌رم پین چ ژلای دانوستاندین دیلوماسی بن دگهل شاهی و دیارکرن ئاراستی ئەمه‌ریکا، یانژی ژلایه‌کنی دیشه‌ دیارکرن خالا گرنه‌گ دنافا سیاسه‌تا ئەواندا، ئەوژدی په‌یوه‌ندیکرن ب شو‌ره‌شگیزان ژبو مه‌رما چاره‌سه‌رکنا کیشه‌یا نافخویا ئیرانی، ئەو هه‌می ئالوزیه‌ که‌فتنبوونه‌ دنافا ئیک ئاراسته‌دا و بگومان دئ‌یخستن ده‌ره‌باری په‌یوه‌ندیین وه‌لاقی خوه‌ دگهل ئەوان و چ شاهه‌ بیت یانژی شو‌ره‌شگیزین ئیرانی هه‌ردوو لا ر‌خوه‌ دوبر دکر (Sick, 1985, p137). د هه‌مانده‌مد دا ژیده‌ر ناماژه‌ ب ئەوی چهن‌دی دده‌ن کو هه‌ر ئاکنجیه‌کنی ئەمه‌ریکی ل ئیرانی مانا ئەوی یا ده‌ستینشاکری بوو ژلای "تیرورستین ئیرانیه" [ئەف‌ نا‌فه‌ مه‌رم پین ده‌سته‌لاتا خومه‌ینی بوو کو هه‌ر ژ ده‌ستپیکا هاتنا وان وه‌ک تیرورست ژلای ئەمه‌ریکا هه‌تنبوونه‌ ده‌ستینشاکری]، دیسان ترسا به‌رده‌وام ژلای به‌ریتانی و ئەمه‌ریکا هه‌ به‌رامبه‌ر ئیرانی دگوتارین جون کامبلی دا دیار دبن دگوفارا فورین فه‌راس John Campbell - Foreign Affairs کو هه‌رده‌م ناماژه‌ ب سه‌نگا هه‌زا ئیرانی ددا و بیدشینییا ئەوی چهن‌دی هه‌تا سالیین نوتا ژ سه‌ده‌ی بېستی دکر، ئیران دئ گه‌هینه‌ ریزا وه‌لاتین ئیکنی مینا به‌ریتانی و ئەمه‌ریکا، ئەو خالا ئیران پتر به‌یز دکر

په یوه نډیښ وئ دگهل دهوروپه ران بوو، ب تایهت د دهمی شاهیدا و بهر دهمی دویقدا پیدا، ژنه وان ژی په یوه نډیښ دگهل ئیسرایلی ئی کو وزیر ی دهره قی ئیسرایلی (موشیه دیان ۱۹۷۷-۱۹۷۹) روله کئی بهرچاف ددروستکرنا نه وان په یوه نډیانان هه بوو، زیده باری وئ یه کئی په یوه نډیښ بازرگانیزئی دگهل هه بوون و بهر هف په یوه نډیښ هه والگیری دچوون، ژبو مه رما دروستکرنا ئیک ژ بهیزترین هیزین هه والگیری لسه ر ئاستی جیپانی، ل نه وی دهمی نه امریکا زیده تر پاللا ل ریکان بگهریت، ئیران نه بیته هه فرکه ک ژ سنوورین کو ترو لکرئی دهره کفیت، ژبه نه وی چهنئی راویزکاریا بهریتانیا بیو خالا سهره کی لدور چه وانیا سهره دریا نه امریکی دناف په یوه نډیښ نه وی دا دگهل ئیرانی (Campbell, 1990, p295; Campbell, 1990: Liberall, p214).

پینگا قیښ پشئی که فتنا شاهی ل ئیرانی بیوونه هجی مه ترسیلی ل جه م بهریتانیا و نه امریکا، چونکه؛ پشئی نزیکی ۲۵۰۰ سالان دهسته لانا نه وی ژ سیستمی شاهاتی هاتبوو په گوهورین بو کومار ئیسلامی و سپانی ژ ریکه ستین نیقده ولاتی دویر کر، وه ک ریکه ستنه کا دژی هر هرزه کا رو ئاقایی مینا دهره گه ه کئی ل دویف هرزین شوره شگیری هاتیه ئافاکرن، نه قی چهنئی ئیران بهر هف لاره زیه کا رقه برنا دهره گه هین ئیداری دبر، چونکه؛ رقه برنا لاواز بهر هف ئاراسته یښ هه قیژئی نه وان لایه نان دبهت یښ دژی نه وی بخوه، ب نه قی ریکی ئیران دئ بهر هف سوفیهت چیت و نه وژی دژی بهریتانیا و نه امریکا بوو. (Campbell, 1990, p214). د نه وی بازی په یوه نډیانان بهریتانیا خوه ددیت نه قهیا پیکه هشتنی دناف پروسه یا رقه برنا رویداناندا، ژ فهریژا کارقه دانین دنافا ئیرانی دا بتایهت گرتنا بالیوزخانا نه امریکی ل دور خالین فشاری دگه ریا، چونکه نه و تاکه ریک بوو ئیران ژ دروستکرنا ئاراهه یښ سیاسی پاشگه زیت.

ل دویف راپور ته کا بالیوزخانیا بهریتانی ل ۱۲ تشرینا دووی سال ۱۹۷۹ ژبو وهزاره تا دهره قی بهریتانی هاتبوو په دیارکرن، کو نه وی هیزش برینه سهر بالیوزخانیا نه امریکی نه قوتایی بوون به لی پلانه کا داریژتیه ژلانی ئیکه تیا سوفیهت دگهل دهسته لانا ئیرانی، ژبه قی چهنئی دقیت کار بهیته کرن ژبو بهرنگار بوونا نه وان کیشین د نه خا مدا رویدن، هه روه سا دروست بوونا په یوه نډیانان دنافه را ئیکه تیا سوفیهت و ئیرانیدا ترسا بهریتانی زیده دکر و مزویلی دانوستاندین پهرله مانی بوون ل دور که یسا په یوه نډیښ سوفیهتی و ئیرانی، بتایهت ژلانی ئابوری هه، بو نمونه نه ندامی پهرله مانی بهریتانی ژ پارتا بازرگان هارولد جولیان ئیمری Harold Amery 1970-1992 Ulian نامه ک بو بریان کار تلچ Bryan Cartledge 1977-1980 هاریکاری تایهت یښ کاروبار یښ سه روکا وزیر یښ بهریتانی تاتچهری ل ۱۶ تشرینا دووی ۱۹۷۹ فریکر بوو، کو تیدا نامازه ب مه ترسیا نزیکی بوونا سوفیهتی دگهل ئیرانی کر بوو، دیسان نامازه ب شاهبور به ختیری دابوو کو نه وی یښانین باش داینه ل سهر نه وی که یسا گریډای په یوه نډیښ سوفیهت و ئیرانی و گریډانان پیکه اتین بازرگانی، هه روه سا تیدا نامازه ب گرنکی دانا بهریتانیا دگهل سیاسیښ ئیرانی کر بوو، کو دقیت ب شیوه کئی نهیښی کار ل سهر بهیته کر، تاتچهری نه و چهنده پاشگوه نه هاقیتبوو و ئیکسه ر لدور نه وی چهنئی کار کر بوو و بریاره ک ژبو وهزاره تا دهره قی بهریتانی و کاروبار یښ کومونولس دهرکبوو، ژبو دانا پلانه کا داریژتی بیته بهر بهسته ک بو دژی گه شه کرنا په یوه نډیښ سوفیهتی و ئیرانی، دهه مان دهمدا په یوه نډیښ نهیښی دگهل ئوپوزسیونا ئیرانی گریډن (FCO From Privat Secretary, 1979, TNA251755Z).

ل دویف فه کولینا ژلانی مارک کورتسی Mark Curtis فه هاتینه کرن، ل ژیر نا قی (پلاندانانین بهریتانیا دگهل ئیسلاما رادیکالی Britain's Collusin with Radical Islam) نامازه دده ته بهر دهمو امبوونا بهریتانیا هه تا سال ۱۹۸۰ ب مه شقیکرن و راهینانین بهر دهمو امین له شکه ری ئیرانی، نه قی چهندا دهاته کرن بهریتانیا یا رژد بوو ل سهر چونکه؛ نه وی دقیا له شکه ری ئیرانی دژی ئایدولوجیا سوفیهت بیت و نه گهر هات راهینانین نه وان بهریتانیا پیراییت دئ شین گه هه ئارمانجا خوه، دیسان بهریتانیا دهست ژ گریډانان په یوه نډیښ نهیښی هه تا سال ۱۹۸۲ بهر نه دابوو، چونکه؛ نه وی دقیا ب نه وی بریکا دهسته لاتی ژناف بهت به لی دهسته لانا خومه یښی چهنین پلانین نه وان ئاشکه را دکر (Curtis, 2010, p 44&60)، ل دویف دوکوه میتین هنده ک کومپانین جیپانی مینا (ئهلشان ئیتنه راشینال) Alivan International Company و (بی ئیم نهی ئار سی) BMARC British Manufacture and Research Company یا بهریتانی و چهنین دئ هه ول ددان دنافه را سالین ۱۹۸۰-۱۹۸۶ جورین چه کی بهر هف ئیرانی بهن ژ چه کی له شکه ری و یښ کیمایی و نه قی پتر رونا هیښی دده ته سهر جورین په یوه نډیښ ئیران و بهریتانی، زیده باری هنارتیښ ئیرانی بو بهریتانیا، زیده تر ژ هزار و یښج سه د تانکین په تروئی بوون، به لی پشئی دویفچوون ژلانی دهسته لانا بهریتانیا فه هاتینه کرن وه سا ددانه دیارکرن کو ب هچ رهنگه کی نه و هنارتیه نه گه هشتینه نه وان، به لی گومان ل سهر هه بوو نه و په تروله کیشه دچوو (Amuzegar, 1991, p171).

کیشه یا بار میتین نه امریکی ل ئیرانی دهمی خوه دا ما و پیشقه چوئی نه ریښی بخوه فه نه دیتن، لفری حکومتا نه امریکا هر د کار ئینانا هه می ریکین سیاسی و له شکه ری و ئابوری ئینت، داکو نه قی کیشه بدوماهیک بهیت، له ورا سه روکی نه امریکی جی کورته ری لسه ر بریاردا سزایښ ئابوری لسه ر ئیرانی بسه پینیت، لدور نه وی یه کی ل ۱۷ تشرینا دووی ۱۹۷۹ بریاره ک دهرکبوو ب سرکرنا هه می سامانین ئیرانین د بانکین نه امریکیدا و تایین وئ ل هه ر هجه کی بتایهت ل بهریتانیا، ژبو نه وی چهنئی بیته گه فه ک لسه ر رزگار کرنا بار میتا (Dacr, 1979, p4; Jackson, 1979, p1)، ژ هه ژبه بهیته دیارکرن نه و بریارا نافبری ژ قاله هجی نه هاتبوو به لی ژ فهریژا بریارا دهسته لانا ئیرانی بوو نه و دهر باری فه کیشانا سه روهت سامانی ئیرانین ژ بانکین جیپانی، بتایهت یښ نه امریکی و یښ بهریتانی ژبو وئ چهنئی په یوه نډیښ دهره کی برن کو نامازه یښ هاتبوو دان نزیکی سیزده ملیار دولاران بتی د بانکین نه امریکی دابوو (History .com, 2019, Hostage-FCO, 1979, 14Nov; Crisis)، پینگا قیښ دژی گرتنا بار میتین نه امریکی لدور خالا نافبری بتی نه روه ستیان به لکو هاوه رده و هنارتیښ بازرگانیزئی بو ئیرانی هاتنه روه ستاندن، زیده باری

راوهستاندا هەمى شاندىن ديپلوماسى و سياسى و لەشكەرى، و بەيانەك ژبو دوهلەتەن ئەندام د ريكخراوا بازارى ئەوروپى يى هەپشەك ۱۹۵۸-۱۹۹۳ راگهاندوبون كو دقەيت هەر پەيوەندەيەكا هەيت دگەل ئىرائى بېتتە برين، ژبو مەرەما ئازادكرنا بارميتين ئەمريكى، دتەنجامدا هەر ژ 12 تشرينا دووونى ل سالا 1979 پينگافين كارتى لهور راگرتنا بازراگانيا داهاتين پەتروولى دگەل ئىرائى دەسپنكرپون، و ل 14 هەمان مەهدا سامانى ئەوان سەرمايەدارين ئىرائيان د بانكين ئەمريكىدا سركرپون (Dacre,1979,p4)، ديسان ئەمريكا هەولدا نيزىكى 50 هزار قوتايي پين ئىرائى ئەوين ل ئەمريكا دخواندن پروسيسا وان براوهستينيت و پينداچونى دهبوونا ئەوان دا بگەن ل ئەمريكا، ل دويف ئەفنى يەكنى بالوزخانەيا ئىرائى ل واشنتون وكونسولخانين سانفرانسيسكو و هيوستن و شيكاغوو نيويورك فەرمانبەرين خو ژ نيزىكى 165 بو 35 ديپلوماسيان كيمكرن ، ب ئەفنى ئاوهى بالوزخانەيا سويسرى ل تەهرافى بيو جهمى دانوستاندن دناقبەرا ئىرائى و ئەمريكىاندا ئەوژى چونكە؛ ل سالا 1976 دژى شاهى رابون و ئوفيسا سافاك ل جينف گرتوبون كو ببونە جهمى باوهرىا دەستەلاندرايە خومەينى و ب ئەوئى چەندى پينگافين دانوستاندا دەست پيكرن لهور چەوانيا پينگهاتنا هەردوو وەلاتا ل دور ئازادكرنا بارميتان، بەلنى پينگافين ئىرائى د سست بوون دتەوى بواريادا، ژ رەنگەدانا وئى ئەمريكا ل 29 تشرينا دووونى ريسەمپتوبەك(استئناف) فريكرپوو دادگەها نيفدەولەتى و بريار ل سەر تومەتباركرنا ئىرائى هاتە پەسەند كرن ب سەرينجيەكا ياسايا نيفدەولەتى و دبلوماسى ، ل 16 كانوونا ئىكنى راگهاند، كو 50 هاوولەتەن ئەمريكى ددەستى هندەك تيكەدرين ئىرائى ديلگرتينە ، و دەستەلانا ئىرائى يا رازيە لسەر كاري ئەوان تيكەدرا و يا لسەر كارين تيكەدرا بیدەنگ بووى(FCO,1979, NoT1738/79T).

بەرامبەر ئەوئى پينگافى بەريتانيا هاتە سەر هيللا ليدوانين دناقبەرا ئەمريكا و ئىرائى دا و پشەتەفانيا خوه بو ئەمريكا برىكا دەركرنا بەيانەكنى ل ۱۷ تشرينا دووونى 1979 ژبو قەدەغەكرنا چوونا هەر ئىرائەكى بوناڤ توخيبين بەريتانيدا دياركرپوو، ئەف چەندا دهااتە رويدان بەريتانيا پتر بەرەڤ كيمكرنا ژمارا هاوولەتەن بەريتانى دناڤا ئىرائى دا دبر برىكا بالوزخانەيا بەريتانى، هەروەسا بالوزى بەريتانى هەردەم د ليدوانين خوهدا ئامازە ب كيم كرنا ئاكنجيين بەريتانى ددا، كو يا پيندفيە بېتتە كيمكرن، چونكە چ پيدفى ب مانا ئەوان پشەتي كيمبوونا ريزهيا بازراگاني دگەل ئىرائى نەبوو، كو بەراورد دگەل سالين بەرى ئەوئى دەمى مينا 1978 نيزىكى 70% كيم بوو و ب ئەوان ليدوانان بەريتانيا راگهاندوبو كو بازراگانيا بەريتانى - ئىرائى يا پاشفەدجيت(FCO,1979,No251755Z).

پشەتي هافترتيا پينگافين بەريتانى بەرەڤ پشەتەفانكرنا ئەمريكا دناڤ كيشەيا بارميتاندا، ئىران كەفتبوو دناقبەرا ليدوانين بەريتانى- ئەمريكىدا، و رولى سەرەكى بەرەڤ لايىن بەريتانياڤە دچوو و هەلوپستى وئى وەك كارتا فشارى ژلاينى ئابوريفە لسەر ئىرائى، دتەنجامدا دناڤ ئەوان رويداندا بەريتانيا توشى هيرشين توند ژلاين راگهانداندا ئىرائيفە دبوو، كو د راپورتين بالوزى بەريتانى ژى دا ئامازە پى هاتبوو دان، ژ ئەوانژى هيرشين ئەوان پين بەردەوام بو بنگەهني راديويا(بى بى سى BBC) ؛ و ئەف يەكە بەس د راگهاندنيدا نەبوو، بەلنى هيرشين ئيكسەر دكرنە بارەگاني وئى ب خوه ژى، و وەك سيخورين بەريتانى دناڤا ئىرائى دا ددانه نياسين(Nicholas,1979, p1;FCO, 1979, No051330Z)، ئەوان هيرشين بەردەوام بەريتانيا نەچار دكر ژ دانوستاندن ئاشتايە دگەل ئىرائى پاشفە بچيت و پتر بەرەڤ ئەمريكا قە دچوو، ژئەوانژى لدمەنى ل پينجى كانوونا ئىكنى 1979 تاتچەرى راگهاندوبو، كو بئايىت سياسەتا بەريتانى بەرامبەر ئىرائى دئى بشيوهينى پاريزەرى بارميتين ئەمريكى بيت، هەروەسا ناچيبيت ب هيج رەنگەكى كيشە بەرەڤ ئالوزيفە بچيت، بتايەت دناڤ كەيسەكا مينا بارميتين ئەمريكى كو ب كيشەيەكا ديپلوماسيا نيفدەولەتەنى هاتبوو يە قەلەمدان، ديسان د پينگافەكا ديدا ل ۲۲ كانوونا ئىكنى هەمان سالدا تاتچەر ب سەرەدانەكى بەرەڤ ئەمريكافە چووبو، و د جشيفەكا تايەتدا دگەل سەرۆكى ئەمريكى كارتەرى دەربارەى پاشەرۆژ كيشەيا بارميتان و پەيوەندين وان دگەل ئىرائيدا جشايوبون(Peteren, 2015, p101)؛ د ئەنجامدا تاتچەرى رژدى لسەر خالا رزگاركرنا بارميتان كرپوو كو د هەر پينگافەكا ئەمريكادا ئەو دئى دگەل بيت هەتا كيشە چارەسەر بيت، ئەوئى چەندى پەيوەندين ئەمريكى- بەريتانى خورتر ليكرپون و بارودوخى سياسى پتر بەرەڤ ناساندان بەريتانيا مينا وەلاتەكى پاريزەر ب سەر كيشيا تاتچەرى دبر، ئەف چەندا بەريتانيا پى رادبووى لايەنين سياسى ييين نيفدەولەتى بەرەڤ خوه دبرن ژبو وئى يەكنى بېتتە بەلانسەك بو بەريتانيا ريزهيا سەنگانيا ئەوئى دناڤا چارەسەركرنا كيشەيەن نيفدەولەتيدا مينا پاريزەرەكا باوهر پيكرى و خوهدان سەربور دناڤا روزههلاتا ناڤيندا پتر لبييت(FCO. National Peteren, 2015,p102; Defense Division, 1981,p69).

بەرامبەر ئەو چەندا تاتچەرى ئەنجامداى ئەمريكا وەزيرى دەرڤەينى خوه سايروس روبرت فانس ل دەستپنكا مەهاكانوونا دووونى ل سالا 1980 هەرتبوو ئەوروپا، مەرەما هەنارتنا ئەوى بوو خرفەبوونەكا گازيەكا ئەوروپى بوو، ئەوا دژى گرتنا بارميتين ئەمريكى ل ئىرائى دروست بووى، ئەوژى برىكا گەريانەكا دناڤا ئەوروپادا ژبو مەرەما ليگەريان ل چارەسەرى چووبوو، بتايەت ژبو پايەختين (بەريتانيا، ئەلمانيا، فەرەنسا، ئيتاليا و سويسرا)، لڤيرى ئەمريكا شيا ب رىكا ئەوئى پينگافى ئىكگرتەكا ئەوروپى دژى پينگافين سياسەتا ئىرائى دروستبەت، كو ژ كيشەيا بارميتان دەستپنكرهەتا دگەهشيتە دژايەتيا ئابوورى، ل ئەڤيرى ئەوا دناڤا ئەوئى كيشەينيدا ديار، ب تايەت ژلاينى پشەتەفانيا ئىكەتيا ئەوروپى ئەو بوو زیدەتر كيشە ب گرژين ئابورى و دانوستاندا چارەسەر دبوو، ديسان بفر دهااتە ديتن كيشە دویری بكارهينانا لايەنين لەشكەرى بيت چونكە؛ جيهان د هەفرىكەكا جەمسەريا سياسى داووبو بتايەت دناقبەرا ئىكەتيا سوڤيەت و ئەمريكادا(Loney, 1986,p60;Emery, 2013,p 153).

به‌ریتانیا دنافا نه‌فی گروه‌ها دانوستاندین نیفده‌وله‌تیدا وهک گهاشتنه‌کا سیاسی لیها‌توبو ژلایه‌کی فه لایه‌نی پشته‌فانیکرنا پلانین نه‌میریکی - نه‌وروییدا وهک گهاشتنه‌کا دیلو‌ماسی لسه‌ر ئیرانی د چاره‌سه‌رکنا کیش‌ها به‌ریتانیا، و ژلایه‌کی دغه د گروه‌ها نه‌میریکی - ئیرانیدا مینا پاریزه‌رهک بو نه‌میریکا و پاراستنا به‌رژوه‌ندین ئابوری- سیاسی یین به‌ریتانیا دنافا ئیرانیدا، کول هه‌شتی کانونا دووین دال سالو 1980 کارتری نامه‌کا سوپاسین بو تاتچهری هئارتوبو، تیندا هاتوبو دیارکن کو نه‌وی دنافا نه‌فی کیشیندا روله‌کی به‌رچاف وه‌رگرتوبو، ب تایه‌ت د هه‌ولین وی یین به‌رده‌وام ژبو رزگارکرنا به‌ریتانین نه‌میریکی، ده‌مان نامه‌دا داخواز ژیندکانه‌بو ب پینگافا سرکرنا سامانین ئیرانیا د بانکین به‌ریتانیدا راییت، و هه‌ولده‌ت بینه‌ ریگر ژ کیشانا هه‌ر ریژه‌کی به‌ره‌ف ئیرانی، دیسان نه‌هیننه‌ ژیرکر تاتچهری پینگاف هه‌ر ژده‌سپینکا کیش‌ها به‌ریتانیا دهر‌باره‌ی ریگرتنا کرینا په‌ترولا ئیرانی ژلایه‌ی کومپانین به‌ریتانیه‌ هافینیبون ل دویف نامه‌یا کارته‌ری نه‌وا 12 تشرینا دووین ل سالو 1979 بو تاتچهری هئارتی (Prime Minister's personal message, 1979, No. T14079T; National Security Council, 1979, No. 2669)، کارته‌ر شیا تاتچهری رازی بکه‌ت به‌لنی تاتچهری ئامازه‌ ب هنده‌ک خالین گرنک دابو دبه‌رسف دانا خودا بو کارته‌ری نه‌وژی " نه‌و دشیت نه‌وان خالین ده‌ست به‌لنی نه‌گه‌ر لایه‌نین مروفا‌یه‌تی بخوفه‌ نه‌گریت" نه‌گه‌ر نامه‌یا نه‌وی به‌ینه‌ شلوفه‌کرن به‌رچاف دیت کو تاتچهر شیا‌یه‌ دریشه‌برنا خودا هه‌لو‌بسته‌کی دیلو‌ماسی بکارینیت، نه‌وژی لایه‌نین مروفا‌یه‌تی ب لایه‌نی ئابوریه‌ گریده‌ت، کو به‌رده‌وامی بده‌ته په‌یوه‌ندین بازگانی ل گه‌ل ئیرانی هه‌تا وی راده‌ی کو زیانین مروفی ب هه‌لا‌تین گشتی نه‌که‌فیت، به‌لنی نه‌و دشیت بریکا بازگانی ده‌سته‌لاتداریا ئیرانی بتایه‌ت یا‌په‌ترولی پاشگه‌ز بکه‌ت، دیسان سرکرنا سامانین گری‌دای ده‌سته‌لاتا ئیرانی فه‌ سرکه‌ت، و ب فی شیوه‌ی شیا پشته‌فانیا نه‌میریکا بکه‌ت و ده‌مان ده‌مدا تاراده‌یه‌کی به‌رژوه‌ندین به‌ریتانی دنافا ئیرانیدا بیاریت (Dacre, 1979, p4).

نه‌ف هه‌لو‌بستی به‌ریتانی دم بو ده‌می گوهورین ده‌فتنی ژبه‌رو؛ ئیرانی چ پینگاف ژبو چاره‌سه‌رکنا کیشی نه‌ده‌فانین و بشی چه‌ندی ل ۲۴ ئ ناداری ل سالو 1980 به‌ریتانیا بالیوزی خود ل ئیرانی گازیکره به‌ریتانیا، ژبو حقیقی دگه‌ل لیژین به‌ریرسین وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌یا به‌ریتانیا و کاربارین کومونولس لدر چه‌وانیا چاره‌سه‌رکنا نه‌وان بابه‌تین گری‌دای ب سیاستا به‌ریتانیه‌ به‌رامبه‌ر ئیرانی کومبون، ل ده‌سپینکا وان کیش‌ها به‌ریتانین نه‌میریکی چونکه‌ گه‌له‌ک فه‌ کیشا، دیسان ریژه‌یا پیک‌گوهورین بازگانی و بارودوخی بالیوزخانه‌یا به‌ریتانی دنافا ئیرانی دا، ده‌مان ده‌مدا نه‌و هه‌می خالین ده‌ستیشانکری دهر‌باره‌ کومبون ژ لاین جون جراهامی فه‌ به‌رامبه‌ر لیژنه‌یا ده‌رفه‌ی دنافا په‌رله‌مانی به‌ریتانی دال دور دیلو‌ماسیه‌تا به‌ریتانی دهر‌باره‌ی ئیرانی هاتوبونه‌ دارین، کو نه‌و چه‌نده‌ دفا کار ل سه‌ر هاتبا کرن چونکه‌؛ تاین سه‌ره‌کی یین ئابوری توش بیون و نه‌وژی گری‌دای ب به‌رژوه‌ندین گشتی یین به‌ریتانیه‌ بوون (Alexander, 1981, No T6B81).

ل ۲۱ نیسانی ل سالو 1980 کومبون‌هک هاتوبو گری‌دان دنافه‌را وه‌زیری ده‌رفه‌ی به‌ریتانی پیتر کارینجتون Peter Carrington 1982-1979 دگه‌ل وه‌زیرین ده‌رفه‌یین ئیکه‌تیا بازگانیا نه‌وروی ل لوکسمبورگی (محمد، ۲۰۲۰، ص ۲۲۴)، به‌لنی پشتی دویفچوون ل دور به‌لگه‌نامه‌یا ره‌سه‌ن هاتیه‌ کرن دیاردیت کومبون ل ۲۷ دسه‌مبه‌ری ۱۹۸۰ هاتوبوه‌ گری‌دان، زیده‌باری سکرترین کاربارین ده‌رفه‌ی کومونولس کارینجتونی دوگلاس هارد Douglas Hurd و جی بولارد J. Bullard کو دنافا نه‌وی کومبونیدا وه‌ک گوته‌بیزین کومبون دناماده‌بوون و گه‌نگه‌شه‌کا دریز لدر ره‌نگه‌دانا کیش‌ها به‌ریتانین نه‌میریکی ل ته‌هرا‌نی ب خود دا هاتوبوه‌ کرن پاش به‌ره‌ف ده‌وربه‌ر، دیسان گه‌نگه‌شه‌کا هویر لدر ده‌ستیشانکرا پاشه‌روژا بازگانیا ئیرانی و پاراستنا نه‌وی ژ سو‌قیه‌تی هاته‌ کرن (Downing Street, 1979, p1-2)، لدویف نه‌وان رابورتین بالیوزین ل ئیرانی کو ئامازه‌ داینه‌ هه‌ولین نه‌وان یین به‌رده‌وام یین دیلو‌ماسی دگه‌ل ده‌سته‌لاتا ئیرانی، بتایه‌ت دگه‌ل سه‌روکی ئیرانی نه‌و نه‌لحه‌سه‌ن به‌نی سهدر (5) 1981-1980 لدر سه‌ره‌ده‌ریا ئیرانی دگه‌ل به‌ریتانین نه‌میریکی، دانوستاندین نه‌وان لدر کویسین گری‌دای ب ئیرانیه‌ گه‌هشتنه‌ چه‌ندین خالین گرنک، ژنه‌وانژی: کیمکرنا ریژه‌یا شانین دیلو‌ماسی یین ئیکه‌تیا بازگانیا نه‌وروی به‌ره‌ف ئیرانی، دیسان به‌رامبه‌ر نه‌وانی شانین ئیرانی ژی ژهر کومبون‌ه‌کا نیفده‌وله‌تی به‌ینه‌ دویر کرن، زیده‌باری نه‌وی به‌کی په‌یوه‌ندین ئابوری و بازگانی دگه‌ل ئیرانی به‌ینه‌ راه‌ه‌ستاندن و نه‌و چه‌نده‌ هاتوبوه‌ راگه‌اندن ژبو هه‌ر لایه‌نه‌کی نیفده‌وله‌تی و دقیت کار یین به‌ینه‌ کرن، ژبه‌رو؛ کیش‌ها به‌ریتانین نه‌میریکی بیوه‌ ده‌سپینکه‌کا نوی ژبو دهر‌که‌فتن و به‌لاقبونا توندرو‌یا گشتی و تیکدانا ئیمناها نیفده‌وله‌تی دنافا جیه‌انیدا (FCO, Downing Street, 1979, p2)، د نه‌نجامین نه‌وان هه‌ولین به‌رده‌وامدا بالیوزین وه‌لاتین پشکار گازییا وه‌لاتین خود گه‌هاندبوونه‌ ده‌سته‌لاتا ئیرانی، و ل ده‌می نه‌یلوولی ل سالو 1980 وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌یا به‌ریتانی فه‌کیشانا بالیوزخانه‌یا خود ژ ته‌هرا‌نی راگه‌هاند، به‌لنی کاربارین گری‌دای بالیوزخانه‌یا خود راده‌ستی بالیوزخانه‌یا سویدی ژبو پاراستنا به‌رژوه‌ندین به‌ریتانی وه‌ک به‌روخت کریون، نه‌و پینگافین هاتینه‌ هافین ژلایه‌ی به‌ریتانیه‌ هه‌فریکا نه‌وی دگه‌ل ئیرانی زیده‌تر لیکر، ب تایه‌ت نه‌و هه‌فریکا دنافا راگه‌هاندین هه‌ردو لایاندا ده‌نگه‌ددا، ب ده‌سپینکرنا هه‌فریکا سیاسی - ئابوری دنافه‌را به‌ریتانیا و ئیرانیدا هه‌لو‌بستی دژایه‌تیکرنی دنافه‌را به‌ریتانیا ئابوری و ئیرانا سیاسیا شو‌ره‌شگیری ده‌سپینکریبو، کو به‌ریتانیا ژلایه‌کیه‌ بریاران ب گرتنا سامانین ئیرانیا دنافا به‌ریتانیا دا دهر‌که‌ت، زیده‌باری لیدوانین نه‌و نه‌لحه‌سه‌ن سه‌دری دژی به‌ریتانیا و راه‌ه‌ستاندنا فروتن په‌ترولی بو به‌ریتانیا و شه‌ری ئابورین دنافه‌را نه‌وانا فه‌کیشا (Daily Mail, 1979, p1; FCO, Downing Street, 1979, p2).

نه‌گه‌ر دویفچوون دناف نه‌وان بریارین گری‌دای ب چه‌وانیا بره‌برنا ئابوری ئیرانیدا به‌ینه‌کرن دیاردیت: نه‌و پینگافین به‌ریتانیا ده‌فانین بتنی بو به‌رژوه‌ندینا پاراستنا به‌ریتانین نه‌میریکی نه‌بو، به‌لکو یا نه‌چاربو نه‌وان پینگافان ژ ره‌نگه‌دانا بریارین گری‌دای ب ده‌سته‌لاتداریا ئیرانیه‌ به‌افیت، کو گری‌دای ب خومالیکرنا هه‌می پروژین

بیانی هر ژ ل 20 حوزه‌یرانا 1979 تا سال 1980 فەكیشابوو (نبیلة، 2012، ص 242)، هه‌روه‌سا خودانیڤ پرۆژهبان تاییهت بیڤن به‌ریتانی هاتبوونه دویرخستن و دناف ئه‌وی بازنه‌یدا کردکن، ئه‌وی ده‌سته‌لانا ئیرانی بو ده‌ستیشانکری، ب ئه‌فی چهنده‌ی به‌ریتانی نه‌چار ببو ل ریکه‌کی بگهریت هه‌ر چ نه‌ییت تاییهت سهره‌کی بگریت کارتیکرانی ل ئابووری ئه‌وی نه‌کهت، ئه‌وژی چ ب گه‌ف بن یان ب ریکه‌فتن بیت، ژهر ئه‌وی چهنده‌ی پینگافین به‌ریتانی زیده‌تر دبوونه مینا گه‌فین ئابووری لسه‌ر ئیرانی چ ب ریکا راه‌ه‌ستاندا کرینا په‌ترۆلی کو نژیکی 50% ریزه‌یا ئه‌وی هاتبوو خواری، زیده‌باری ئه‌و هه‌می زیانیڤ ب درافی فه‌رمی ئیرانی ریالی که‌فتین کو درافی ره‌سمی ئیرانی بو و به‌یانی ئه‌وی هاتبوو خواری، بو نمونه هه‌ر جۆنه‌یه‌کی ئیسته‌ریلی ل 13 نوقه‌مه‌ه‌را 1979 به‌رامبه‌ر 362 ریلان بو، کو ل به‌ری ئه‌وی ده‌می به‌رامبه‌ر 75 تا 95 ریلاندا بو (نجانی، 2008، ص 89)، دیسان راه‌ه‌ستاندا بازراگانییا پیشه‌سازی دناقه‌را ئه‌واندا ببووه ئه‌گه‌ری نزم بوونا ئه‌وی بو ئاسته‌کی نزم، زیده‌باری ئه‌و به‌ره‌می ده‌گه‌شته ئیرانی هه‌ر ئیرانی به‌ریتانی بو ب ریکا کومپانییڤ وه‌لاتین دی مینا فنلندا، هۆلندا، سنگافۆره و باشوری ئه‌فریقا و مالتا و قوبرس، ب ئه‌وی پینگافی به‌ریتانی دفا بو ئیرانی دیارکه‌ت چ ریک نین خوه ژ به‌ریتانی دویرکه‌ت، چونکه؛ بازراگانییا به‌ریتانی نه‌ییت ئیران پینشانه‌کیه‌ت ئه‌وژی ب ریکا گه‌هاندنا به‌ره‌می به‌ریتانی دریکا کومپانییڤ وه‌لاتین دی نامه‌یا خوه ده‌گه‌هاند، ب تاییهت ل ده‌ما ئیرانی پالیستییا خوه دانایه سهر ئه‌فغانستانی، لئیری ئیرانی هزرده‌کر دی ئه‌فغانستان جه‌می به‌ره‌می به‌ریتانی گریه‌ت، به‌لی هه‌ر به‌ره‌می به‌ریتانی بو دجوویه ئیرانی ژه‌رکو ئه‌فغانستان و چهنده‌ی وه‌لاتین دی ژ وه‌لاتین سهره‌کی بوو ئه‌وین به‌ریتانییا بازراگانی ده‌گل دکر (Document of Prime minister, 1980, Ref:B05894; Kolkhouran, 1993, p136)، نیله (2012، ص 257).

ئو پینگافین به‌ریتانیا ده‌رباره‌ی به‌ره‌نگاریا ئیرانی ده‌هاته کرن، هاوکیشا سیاسی لانا ده‌فه‌ری تیکددا، ئه‌وژی ئیران به‌ره‌ف ئاراسته‌ی ئیکه‌تیا سوڤیه‌تی دبر، و پلانیڤ به‌ریتانی – ئه‌مریکی قۆرستر ده‌رباره‌ی فه‌گه‌راندنا ئیرانی دنافا هاوکیشه‌یا سیاسیا به‌ریتانی- ئه‌مریکی دا ده‌هاته داریزتن، چونکه؛ ل ئه‌وی ده‌می ئیرانی چهنده‌ی ریکه‌فتن ده‌گل ئیکه‌تیا سوڤیه‌تی گریدایبون، ب تاییهت ریکه‌فتن ئابووری کو ژ داینکرنا پسپورین شاره‌زا دیواری ئابووریدا پینکه‌هاتن، و بجه‌ینانا نژیکی (147) پروژین ئابووری هاتبوونه راگه‌هاندن، ژ ئه‌وانژی پروژه‌ی کومه‌لگه‌هین ئاسنی ل ئه‌سفه‌هانی و ویسته‌گه‌هین که‌هه‌ریڤ ل ئه‌هواز و چهنده‌یڤ دی، هه‌ژی گوتی یه ئیکه‌تیا سوڤیه‌ت پروژه‌یڤ خوه پتر ب داینکرنا وزه‌یڤ گریداند، ده‌ستپیکه‌ی چ ژ ئاسنی بیت یانژی وزه‌یا که‌هه‌ریڤ ژ بو ئه‌وی چهنده‌ی پتر بکاره‌ینانا ئه‌وان مفا تیدا بیت ژ داینکرانی، واته داینکرنا ئه‌وان ل ئیرانی و مفا وه‌رگرتن به‌ره‌ف سوڤیه‌تی دجوو و نژیکی 80% ریزه‌یا بازراگانی دناقه‌را سوڤیه‌تی و ئیرانی دا به‌رزبوو، ب تاییهت پشتی کیشه‌یا بارمیتین ئه‌مریکی کیشه‌یڤ ئابووری دروستکرن، ب تاییهت دناقه‌را به‌ریتانی و ئیراندا و هه‌لوپسته‌ی به‌ریتانیا به‌ره‌ف دوریجیه‌کا سیاسی – ئابووری ل سهر ئیرانی بریوو، به‌لی ده‌مانده‌ما ئاراسته‌ی ئیرانی به‌ره‌ف ئیکه‌تیا سوڤیه‌تی گوه‌زی و بتنی لایه‌تی مفادار ئیکه‌تیا سوڤیه‌تی بوو، ژه‌رکو ئیرانی بنیاتی بازراگانییا ئه‌وی ب به‌ریتانیا فه‌ هاتبوو په‌ گریدان و ئه‌و رویانین دروستبووین هه‌می هیزا ئه‌وی ب داینکرنا پینکه‌هه‌ریڤ بوو جه‌می به‌ریتانیا بگریه‌ت، زیده‌باری ئه‌وی یه‌کا مه‌ترسیا ئیرانی ژ سوڤیه‌تی نژیکه‌تر کر، مه‌ترسیه‌کا دیژی هه‌بوو، ئه‌وژی نژیکه‌بوونا سوڤیه‌تی ژ ده‌به‌نده‌ی هه‌رمز کو دی ئیکسه‌ر کارتیکرانی ل بها و به‌ره‌می په‌ترۆلا ئه‌وی که‌ت، ب تاییهت پشتی ئه‌وان راپۆرتین کومه‌لگه‌هین په‌ترۆلی، لئور دیارکرنا زیده‌بوونا داهاقی سوڤیه‌تی به‌لافکرین ژ ئه‌نجایی که‌فتنا سیسته‌می شاهاتی ل ئیرانی و خوه‌شبوونا په‌یوه‌ندییڤ هه‌ردووکان، ژهر ئه‌وی چهنده‌ی به‌ریتانیا هه‌ولایه هه‌می شیانین خوه ژو پاراستنا به‌رژه‌وه‌ندییڤ خوه ته‌رخان که‌ت نه‌بتنی ل ئیرانی، به‌لی ل که‌ندافی عه‌ره‌ی (فارسی) ژ (FCO Downing Street, 1979, p1-3).

سه‌باره‌ت چاره‌سه‌رکرنا کیشه‌یا بارمیتان ل دوماهیڤ دشیانین دیلو ماسیا بنقه‌وه‌ل تیدا بو چاره‌سه‌ریان په‌یدا بکه‌ن، کو ریکه‌فتنه‌ما که‌ دناقه‌را ئیران و ئه‌مریکادا ل سیی شوباتی ل سال 1981 هاتبوو گریدان، کو لدویف ئه‌وی ریکه‌فتنه‌ما خومه‌یڤی بارمیتین ئه‌مریکی به‌رامبه‌ر هه‌لوه‌شاندا بیرا ئه‌مریکا ده‌رباره‌ی سرکرنا سامانین ئیرانی دبانکین ئه‌مریکیدا زرگارکر (Dacre, 1979, p4). دیسان پشتی ئه‌وی ده‌می سه‌رۆکی ئه‌مریکی ئیرانی به‌ری کارتر نامه‌یه‌کا سوپاسی ئاراسته‌ی سه‌رۆک وه‌زیرا به‌ریتانی ژو هاریکاریا به‌رده‌وام دنافا ئه‌وی کیشه‌یڤیدا کریوو، و دایه دیارکرن کو ئه‌مریکا دی هه‌رده‌م ئه‌وی راه‌ه‌ستیانا به‌ریتانی ده‌گل وان هیلیت نه‌مر، و دابوو په دیارکرن کو د هه‌ر پینگافه‌کا به‌یته هافیتن، واته که‌یسا بارمیتا و په‌یوه‌ندییڤ ئیرانی- ئه‌مریکی دی به‌ریتانی ژ ئه‌گه‌هداریت، ده‌رباره‌ی ژفانی زرگارکرنا بارمیتان هه‌رده‌م ژلایڤ خومه‌یڤه‌ ده‌هاته پاشخستن، ژو ئه‌وی چهنده‌ی ده‌می سه‌رۆکاتییا کارتری ب نه‌باشی به‌یته قه‌لمدان، و ئه‌ف چهنده‌ی لدویف ئه‌نجاییڤ سه‌رۆکی ئه‌مریکا هاته دیارکرن ئه‌وی ل دویف کارتیدا هاتی، ئه‌وژی رۆنالد ریگان Ronald Regan 1981-1988 و هاته دووپاکر کو په‌یوه‌ندییڤ نه‌یڤی دناقه‌را خومه‌یڤی و ریکانی دا هه‌بوو لئور ژفانی زرگارکرنا بارمیتان و گریدانا پیکه‌هاته‌کی لئور گریوکرنا ژفانی زرگارکرنا بارمیتین ئه‌مریکی، ژو ئه‌وی چهنده‌ی بیته خاله‌کا بیژ بو سه‌رکه‌فتنا هه‌وا هه‌لژارتین سه‌رۆکایه‌تیا ریکانی ل سهر کارتری، و دیارکرنا بیته‌یڤا ئه‌وی ده‌رباره‌ی چاره‌سه‌رکرنا کیشه‌یڤ ئه‌مریکا، ژه‌ژی گوتی یه به‌رامبه‌ر ئه‌و خالین ئه‌رتی د پیکه‌تیدا ده‌رباره‌ی ریکانی دفا ئه‌مریکا هاریکارییڤ له‌شکه‌ری و ماددی بو ئیرانی ده‌گل شه‌ری ئه‌وی ده‌گل عیرانی داینکران، ئه‌وی ل ئه‌یلوولا ۱۹۸۰ ده‌ستپیکری (Farber, 2005, p175; Harris, 2003, p327; Gillon, 2005, p413).

وهسا دیاردیت، کو کیشه‌یا بارمیتین ئەمریکی ره‌نگه‌دانین ئەوی ژ رویدائین وی زیده‌تریون، ب تایهت دروستبوونا پاشگه‌زی و تیکچوونا په‌یوه‌ندیان، دیسان رویدائین شه‌ری ئیرانی-عیراق ۱۹۸۰-۱۹۸۸ کو ئەو هه‌می کیشه‌یین ئیرانی ب ده‌ستین خوه‌ خوه‌ کرپو تیدا، هه‌روه‌سا ب ناشکه‌رای دیارپو، کو نه‌شین یی چه‌ک و پشته‌فانیا به‌ریتانی - ئەمریکی به‌رده‌وامن، و هاوکیشه‌یا سیاسی دنافا پرۆگرامی سه‌رکه‌فتنا ئیرانی دفتیت به‌ریتانیا وه‌ک راویژکار و ئەمریکا وه‌ک پشته‌فان دنافدایت، دئه‌نجامدا ئەمریکا ب سه‌ره‌رشتنیا به‌ریتانیا دگهل ئیرانی لئور رزگارکنا بارمیتین ئەمریکی ل 20 کانوونا دووین ل سالا 1981 ریککه‌فتن پشتی دهمه‌کی کورت ژ سه‌رکه‌فتنا ریگانی د هه‌لبزارتین سه‌روکتانیا ئەمریکا دا و چوونا کارتیری ده‌مان روژیدا کو پشتی 444 رۆژان هاته‌ن ئازادکرن. ل فیرئ ده‌یته به‌رچاف کرن کو هه‌لوپستی به‌ریتانیا دنافا ئەوان رویدائین دناقه‌را سالا 1979-1981 کارتیکنه‌کا مه‌زن دناف په‌یوه‌ندیین ئیرانی و به‌ریتانیا دا هه‌بوو، ب تایهت لئور به‌یزکرنا هه‌ردوو جه‌مه‌سهرین شه‌ری سار ژلانی سوشیالیستی و سه‌رمایه‌داریقه، د هه‌مانده‌مدا دیارکنا به‌ریتانیا وه‌ک هه‌لوپسته‌کی کارتیکنه‌ر دنافا سیاسه‌تا نیقه‌ده‌وله‌تیدا، و به‌یژه‌یا ئەوی ل هه‌ندک ده‌قه‌را مه‌رمه‌ یی ئەو نه‌بوو، ب سانه‌ی ده‌ست ژئ به‌یته به‌ردان، به‌لی به‌ریتانیا و مایتیکنه‌ر ئەوی دنافا که‌سیین نیقه‌ده‌وله‌تیدا مینا راویژکاره‌کی سیاسی- میژرووی ده‌اته قه‌له‌مدان و ده‌ست ژئ نه‌ده‌اته به‌ردان.

ئه‌نجام:

قه‌کولین به‌ره‌ف دیار کرنا چه‌ندین ئەنجامان چوو په‌ نه‌خاسمه‌ ددیارکنا هه‌لوپستی به‌ریتانیا و کاریگه‌ریا ئەوی ژبو پالدا ئیرانی ژبو ب دوپاهیک ئینانا کیشه‌یا بارمیتین ئەمریکی، ژئه‌وانژی:

1. ب تیکدانا هاوکیشه‌یا سیاسی دنافا ئیرانیدا، بریتانیا پالدا به‌ره‌ف دانا پلانین نوی بچیت، نه‌خاسمه‌ گه‌ره‌نتیا کو‌ترو لکرنا هیزا ئیرانی ب ریزا تیکتی به‌یت دنافا ئەوان پلانان دا، ئەوژی بریکا دیارکنا هه‌لوپستی خوه‌ ژ هه‌ر توندیه‌کا ئیران یی راییت چ لسه‌ر ئاستی نافخوه‌یی بیت دگهل هاوه‌لاتین به‌ریتانی، یانژی لسه‌ر ئاستی په‌یوه‌ندیین ده‌ره‌کی و تیکدانا دیلوماسیه‌تا گشتی.
2. به‌ریتانیا هه‌ر ژ ده‌سپیکا دروستبوونا شوره‌شا ئیسلامی هه‌لوپسته‌کی دیارکری هه‌بوو، ئەوژی دچوارچوون پاراستنا به‌رژه‌وه‌ندیین خوه‌ دنافا ئیرانیدا، چ بریکا گریدانا پاشه‌روژا په‌یوه‌ندیین خوه‌ دگهل ئیرانی بیت ب گریه‌ستین سه‌رده‌می شاه‌ی قه، یانژی ب دیارکنا سنورین هیزا ئیرانی بریکا گریدانا پیکهاتین هه‌فیشک دگهل ئەمریکا ژبو ئەوی به‌کی به‌رسینگرنا پینگافین ئیرانی بگرن.
3. چافدیریا به‌ریتانی و گریه‌ستین دوومدریژ دگهل ئیرانی، هه‌فرکیین به‌رده‌وام دروست دوون، ده‌مانده‌مدا ره‌ین به‌ریتانی دنافا ئیرانی دا دقه‌شارتن، و زیده‌تر پاشه‌روژا ئیرانی ب گرنکیا هه‌لوپستی به‌ریتانیا قه‌گریدا.
4. ترسا به‌ریتانیا ژ به‌ره‌هه‌بوونا هیزا ئیرانی، به‌ره‌ف گوهرینا پلانین دیلوماسی دگهل وه‌لاتین هیزدار دبر، مینا ئەمریکا، دیسان هه‌بوونا گرینین سیاسی دناقه‌را ئەمریکا و ئیرانی دا بوونه هاندیره‌کی سه‌ره‌کی کیشه‌یا بارمیتین ئەمریکی دروست بیت، و به‌ره‌ف ئالوزین سیاسی برن، به‌لی ئەفی چه‌ندی ده‌رفه‌ت بو به‌ریتانیا دروست کر به‌ره‌ف ئیرانی بزفریت، و جاره‌کا دی هه‌ولین گوهرینا بارودوخین هه‌ی ل ئەوی دهمی بکه‌ت، نه‌خاسمه‌ دیارکنا کارتیکنه‌رنا هیزا به‌ریتانی دنافا هه‌ر کیشه‌یه‌کا دروست دیت.
5. خالا گرنک دنافا دروستبوونا کیشه‌یا بارمیتین ئەمریکی ل ئیرانی ئەبوو، کو ئیران مینا که‌یسه‌کی جودا دنافا هه‌ردوو وه‌زاره‌تین ده‌رفه‌ی یین به‌ریتانی و ئەمریکیا دیارکرپوو، و ئەف یه‌که‌ ده‌لگه‌نامه‌یین ئەواندا دیار دین، دیسان خالین دوپچوونا به‌تین سیاسی دنافا ئیرانی دا ژلانی هه‌ردوو وه‌زاره‌تاشه‌ هاته‌نه‌ره‌خان کرن، بتایه‌ت به‌ریتانیا، چونکه‌ ب شیوه‌کی نه‌ینی کاری خوه‌ دنافا بالیوزخانه‌یا سویدی دنافا ئیرانیدا ئەنجام ددا، و ئەفی چه‌ندی وه‌زاره‌تا ده‌رفه‌یا به‌ریتانی و کومونولس پتر هانددا گرنکیی بیاراستنا لایه‌نین خوه‌ دنافا ئیرانی دا بکه‌ت. چونکه‌ ئیرانی هه‌رده‌م خوه‌ ژ دانوستانین دگهل به‌ریتانیا دا قه‌دکیشا و نه‌دقیقا به‌ریتانیا وه‌کی جارن به‌یته دنافا ئیرانیدا.

لیستا ژئده‌را:

ئیک: به‌لگه‌نامه‌ یین نه‌بالفکری:

1. The National Security Archive (20 Years after the Hostages: Declassified Documents on Iran and the United States, Edited by Malcolm Byrne, 5 November 1999.
2. Nicholas Bruce, Britain's Tehran Embassy Stormed, The Guardian 1959-2003, 6 Nov 1979.
3. FCO DIO Document, Tehran, Number 251755Z, Telegram Number 1231 of 25 November 1979.

4. Foreign Staff, Foreign Minister warns about the Soviet threat to Iran, The Guardian, Proquest Historical Newspaper: The Guardian and The Oserver, 22 Jan 1980.
5. Foreign and Commonwealth Office (FCO). Downing Street from the Private Secretary, Iran: UN Sanctions, Number 1952, 27 December 1979.
6. Patrick Keatley, UK Cautious on Iran sanctions, The Guardian, 7 December, 1979.
7. FCO Iran Cabinet Office DIO, Message from Laingen Addressed to Secretary Vance, November, 1979, Number Document 221415Z
8. Secret Document from Prime minister R.L. Wade- Cary Iran and Afghanistan, 15th January 1980, Ref: B05894.
9. FCO Confidential Immediate Repeated for information to Moscow, 14 November, 1979, Number 327
10. FCO Record of A Discussin Between the Prime Minister And the United States Secretary of State, Mr. Cyrus Vance, At 10 Downing Steert, on Monday, 10 December, 1979 At 1030 Hours.
11. Lord Hailsham, Protection of the Weak Against the Strong, The Guardian and The Observer, 16 December 1979.
12. Daily mail, U.S. police charge Iran demo, London, England, Saturday, 10 November 1979, Issue 25947. Document Number EE1862002802.
13. Paul Dacre, U.S Tells Iran 'Keep your Oil, Daily mail, London, England, Tuesday, 13 November 1979, Issue 25949, Gale Document Number: EE1862003159.
14. Prime Minister's personal message Serial No T1480, USA 13 September 1980.
15. FCO Foreign Affairs and National Defense Division, The Iran Hostage Crisis, A Chronology of Daily Development, Library of Congress, 1981.
16. International Court of Justice Pleading, Oral Arguments, Documents, Case Concerning United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran, United State of America in Tahrn, 1979.
17. Alex Brummer, Carter Warns Iran: Don't Touch A signal Hostage, The Guardian and The Observer, 24 November 1979.
18. Nicholas Cumming-Bruce & Jane Rosen, Khomeini Scoffs at UN as Carter agree to Council Talks delay, The Guardian, 28 November 1979.
19. Mail Foreign Service, Daily Mail, London, England, Monday, 5 November 1979, Issue 25942, Gale Document Number: EE1862001851
20. Harold Jackson, Carter Freezes all assets held by Iran in the US, The Guardian 1959-2003, 15 Nov 1979.
21. FCO Confidential Immediate Repeated for information to Moscow, 14 November, 1979, Number 327
22. FCO The Prime Minister Personal Message to Ministers Serial , December 1979, Number T1738/79T.
23. FCO From the private Secretary to Foreign and Commowalth office, 16 November 1979, Cited in TC Cabinet Committee Documents, the National Archives TNA in London, Number 251755Z.
24. National Security Council A Personal Message from Jim Rentschler to Margaret Thatcher, 4 May 1979, No 2669.
25. Secret Document from Jimmy Carter to Mr. Michael Alexander privet Secretary (Overseas) prime minister's Office, Embassy of The United States of America London, 19 January 1981, T6B181
26. FCO Record of A Discussin Between the Prime Minister And the United States Secretary of State, Mr. Cyrus Vance, At 10 Downing Steert, on Monday, 10 December, 1979 At 1030 Hours
27. FCO Confidential UK from Tahrn, 5 November 1979, Number 1072.
28. FCO Confidential UK from Tahrn, 5 November 1979, Number 1072
29. FCO Confidential to London, 8 November 1979, SWLA 2A
30. FCO Lobby Briefing prime Minister's Engagements , time 11:00, Date 10.12.79, Bingham Statement , 1979.
31. Daily Mail (Londone, England), Issue 25942, Monday, November 05, 1979, p1
32. US National Archives Document for November 6th , Letter from Jimmy Carter to Ayatollah Rohallah Khomeini Regarding the Releas of the Iranian Hostages, 6 November 1979, Number 593939 .
33. Prime Minister's personal message Serial No. T14079T, 12 November 1979.
34. FCO Confidential from Tehran, Cabinet Office DIO, from 5 December 1979 to telegram Number 1294 Washington to from Tehran Telegram Number 051330Z UK New York

دوو: نامين دكتورايي

۱- بزماي ئينگليزي:

1. Ferhang Morady-Kolkhouran, Continuity and Change A study of Shia Islam and Modernisation in Iran, Submitted in accordance with the requirements for the degree of Phd- Department of Politics at University of Leeds, December 1993.
2. Okhan Erciyas, British Dilemmas: Arms Sales and Human Rights in Anglo Iranian Relations (1968-1979), Thesis Submitted for Degree of Doctor of Philosophy - Department of Politics and International Relations at the University of Leicester, December 2019.

ب- بزماي عرهبي:

1. كريم محمد صالح محمد، سياسة بريطانية تجاه ايران 1979-1989 " دراسة تاريخية"، اطروحة دكتوراه - كلية الاداب- جامعة بغداد، 2022.

سي: نامين ماستري:

2. نبيلة محمود احمد الساعاتي، السياسة الامريكية تجاه ايران 1945-1981م، رسالة ماجستير في قسم التاريخ و الاثار، جامعة الاسلامية غزة، فلسطين، 2012.

جوار: پهرتوك

۱- ب بزماي ئينگليزي:

3. Ali M. Ansari, Iran A very Short Story Introduction, Oxford , 2014.

4. Christian Emery, US Foreign Policy and the Iranian Revolution the Cold war Dynamics of Engagement and Strategic Alliances Lecture in International Relations , UK, 2013.
5. David Farber, Taken Hostage: the Iran Hostage Crisis and America's First Encounter with Radical Islam, New Jersey, 2005.
6. G.R.Berridge and Alan James, Dictionary of Diplomacy, Second Edition, UK, 2003.
7. Gary Sick, All Fall Down: American's Fateful Encounter with Iran, London, 1985.
8. Geoff Berridge, A Dictionary of Diplomacy Relation's Communicate, 1994.
9. House of Commons, Foreign Affairs Committee, the rule of the FCO in UK Government, seventh report of session 2010-2012, Vol 1, 12 May 2011, London.
10. Jahangir Amuzegar, The Dynamics of The Iranian Revolution The Pahlavi's Triumph Tragedy, New York, 1991.
11. Jahangir Amuzegar, The Dynamics of The Iranian Revolution The Pahlavi's Triumph Tragedy, New York, 1991
12. John C. Campbell, Liberal Nationalism In Iran: The Failure Of A Movement, Foreign Affairs, 1990.
13. John C. Campbell, Neither East Nor West: Iran, The Soviet Union, And The United States, Foreign Affairs, 1990.
14. John Campbell, Margaret Thatcher Grocer Daughter to Iron Lady, London, 2009.
15. Luman Ali, British Diplomacy and The Iranian Revolution 1978-1979, UK, 2018.
16. Luman Ali, British Diplomacy and The Iranian Revolution 1978-1979, UK, 2018.
17. Mansoureh Ebrahimi ,Masoumeh Rad Goudarzi& Kamaruaman Yusoff, The Dynamics of Iranian Borders Issues of Contention, Switzerland, 2019.
18. Mark Curtis , Secret Affairs: Britain's Collusion with Radical Islam, London, 2010.
19. Martin Lamport, British Diplomatic Oral Histories Program Biographical Details and Interview Index- Sir John Alexander Noble Graham GCMG born (15 July 1926), Salisbury place, Shipotn-under-Wychwood, 7 March 2016.
20. Martin Loney, The politics of greed : the new right and the welfare state, USA, 1986.
21. Stephn M.Walt, Revolution and War(cornell Studies in Security Affairs), London, 2011.
22. Steven M. Gillon, The American Paradox: A History of the United States Since 1945, New York, 2003
23. Thomas G. Paterson, J. Garry Clifford and Kenneth J. Hagan , A History; American Foreign Relations Since 1895, New York, 2005.
24. Thomas K. Robb, Jimmy Carter and the Anglo- American Special Relationship, UK, 2003.
25. Thomas K. Robb, Jimmy Carter and the Anglo- American Special Relationship, UK, 2003
26. Tore T. Peteren, Anglo- American Policy Toward the Persian Gulf 1978-1985, UK, 2015.

ب- ب زمانى فارسى:

1 محمد طلوعى، داستان انقلاب، تهران، ۱۳۷۵.

ت- ب زمانى عهدهى:

1. ارنولد ابراهيميان، تاريخ ايران الحديثة، ت: مجدي صبيحي، الكويت، 2014.
2. جيمى كارتر، مذكرات البيت الابيض، ت: سناء شوقي حرب، بيروت، ط2، 2013
3. شاكركسرائى، ايران الاحزاب و الشخصيات السياسية 1890-2013، بيروت، 2014.
4. غلام رضا نجاتي، التاريخ الايراني المعاصر- ايران في العصر البهلوي، ت: عبدالرحيم المحراني، د.م، 2008.
5. كارل ماركس و فردريك انجلس، البيان الشيوعى، بيروت، د.ت: نورة كطاف هيدان، النظرية الماركسية اساس و تقييم، بغداد، 2019.
6. محمد على حسين، سقوط حزب توده، د.م، ۲۰۱۹.

پينج: گوفارين نهكادى:

ا- ب زمانى ٲينكليزى:

1. Alan Travis & Owen Bowcott, Diplomatic notes, The Guardian, 30 December 2008.
2. Homa Katouzian, The Iranian Revolution of February 1979, The Middle East Institute (MEI) is an independent, January 29, 2009, visit page in 25 July 2022. Look at : <https://www.mei.edu/publications/iranian-revolution-february-1979>
3. Ivor Lucas, Sir John Momberly, The Guardian, Wednesday, 20 October 2004.

ب- ب زمانى عهدهى:

1. بشرى كاظم عودة ، السياسة البريطانية تجاه ايران 1941-1979، مجلة جامعة ذيقار، عدد1، المجلد2، حزيران 2006.
2. جاسم محمد هابس، حكومه شاهپور مختيارى (الاول من يناير - ۵ فبراير ۱۹۷۹)، مجلة خليج العربى، مجلد۳۹، العدد: ۳ و ۴، البصره، ۲۰۱۱.
3. محمد عزيز محمد، ازمة الرهائن الامريكيين في طهران و اثرها في السياسة البريطانية تجاه ايران 4 نوفمبر 1979- 20 يناير 1981م دراسة تاريخية وثائقية، مجلة الدراسات التاريخية و الحضارية المصرية، العدد التاسع، اكتوبر 2020.

شهمش: سايتين نهلكترونى

ا- ب زمانى ٲينكليزى:

- 1- Parliament .UK, British-Iranian Relations, Select Committee on Foreign Affairs Third Report, 1979. <https://publications.parliament.uk/pa/cm200304/cmselect/cmfa/80/8005.htm> .

2- History .com, Iran Hostage Crisis, Original: 1 Jun 2010, Update 24 October 2019, Access Date 9 August 2022, www.History.com/topics/middle-east/iran-hostage-crisis

ب- ب زمانن فارسی:

1. صفری، زینب (۱۳۹۰)، اولین تجربه قطع روابط ایران و انگلیس پس از انقلاب / ۵ ساعت اشغال سفارت، ۲۵ سال پس از کودتا.
2. امیر انتخابی، شهرود (پاییز ۱۳۸۴)، فرصتها و تهدیدها در مسئله امنیت ملی ایران (با تأکید بر محور انگلستان)، مجله راهبرد، شماره ۳۷.
3. کوزه گر، ولی (فروردین ۱۳۸۸)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و بریتانیا، ماهنامه اجتماعی و سیاسی و اقتصادی گزارش، سال هجدهم، شماره ۲۰۴.
4. ج- بزمانن عه‌ره‌بی:
5. المؤسسة الدولية للديمقراطية و الانتخابات، دستور ایران الصادر عام 1979 شاملًا تعديلاته لغاية 1989، د.م، 2021.

لیستا په‌راویزا:

- (1) روح الله خومه‌ینی ل ساللا 1902 ژ دایک بوویه ئەوئ به‌رنیاس ب نیام خومه‌ینی، ده‌ینته دانان نیک ژ مه‌زترین مه‌رجه‌نین شیعی ل ئیرانی هر ژ ساللا 1941 ده‌ست ب چالاکیین خو کربو دژی ده‌سه‌لاتنداریا به‌ه‌ه‌ویا ل ئیرانی، و ل ساللا 1943 په‌رتوکا خو (کشف الاسرار) به‌لافکر بوو، و دوی ده‌می دا چهن‌دین نه‌یننننن ده‌سه‌لاتنداریا شاهی به‌لافه‌کربوون و داخوازا چاکسازین دکر، هر دوی ده‌می دا شاهی ه‌ه‌ول دا به‌رسینگن بزافا وی بگریتن و باشتین رتیک دیت کو نه‌فی که‌ت، ل ده‌سپینکی ل ساللا 1964 ده‌ینته نه‌فی کرن بو نه‌فقه‌ره-تورکیا و پشتی وی ده‌می ل ساللا 1965 بو عراق، ل ساللا 1978 ده‌ینته نه‌فی کرن بو فه‌ره‌نسا، و باش ل ساللا 1979 فه‌دگه‌ریته ئیرانی ب سه‌رکه‌فتنا شو‌ره‌شا ئیرانی و ل ساللا 1989 دمریت. بو پتر پیزانین بنیره (رؤوف، 1995، ص 5-8؛ الحامنی، 2006، ص 6-12؛ الحنجی، 1987، ص 38-39).
- (2) مارکسیه‌ت: پراکتیکه‌کا سیاسی و تیؤره‌کا جفاکیه، فه‌یله‌سوئی ئەلمانن کارل مارکس وه‌ک دامه‌زرنه‌ری ئەفنی تیورن ل چهرخی نوزدی ده‌ینته دانان، مارکسیه‌ت گازیا ئەوئ چهن‌دین دکه‌ت په‌کسانیا جفاکی هه‌بیت لدؤر جفاکه‌کئی نمونه‌بی بیی چینایه‌تی و به‌ره‌ف دابین کرنا پیدفیاتین جفاکی ب وه‌ک هه‌فی، ژئو زنده‌تر پیزانین لدور بابه‌تی بنیره: (مارکس، د.ت، ص 4؛ هیدان، 2019، ص 4).
- (3) عملی شایور به‌ختیاری: ژ دایکبووین ساللا 1916 یه، ژ بنه‌مالا به‌ختیاری یا بنافوده‌نگ بوو دنافا ئیرانی دا، ل وه‌لاق فه‌ره‌نسا خواندنا خوه د بواری فه‌لسه‌فه و یاسایندا ل فه‌ره‌نسا ب داوی هینابوو، ژنه‌جامی که‌فتنا شاهی و رابوونا شو‌ره‌شا ئیرانی بزاف و چالاک بوو، ل چواری کانوونا دووین ل ساللا 1979 ببوو سه‌رؤک وه‌زیرین ئیرانی، کو هر ل ده‌سپینکا شو‌ره‌شا ئیسلامیدا. ژئو زنده‌تر پیزانینا بنیره: (هایس، 2011، ص 13-16).
- (4) کومه‌له‌کا سیاسیا ئیرانی بوون ل ساللا 1941 وه‌ک پارتیه‌کا سیاسی هاتبوو دامه‌زراندن ب هاریکاریا نیکه‌تیا سوفیه‌ت، ئەف پارتیه‌ مینا هه‌والگه‌ریه‌کا نه‌ینی کاردرکن دنافا ئیرانیدا و شیان بو ماوه‌یه‌کئی دریز چهن‌دین ئەندامان ل دور خوه کوم بکه‌ن، زنده‌باری چهن‌دین جارن بریکین یاسایی هاتیه‌ه‌گرتن، به‌لنی ب شتیه‌کئی نه‌ینی چالاکیین خوه به‌رده‌وامی بندا بوو. ژئو پتر پیزانین بنیره: (حسین، 2019، ص 16).
- (5) ئەبوخله‌سه‌ن به‌نی سه‌در، ژ دایکبووین ساللا 1933، زانکویا ته‌هرانی ب داوی هینابوو به‌شی ئابووری و به‌ره‌ف خواندنن بلند چو بوو ل زانکویا سوربوون ل فه‌ره‌نسا، پشکداربوو د بزاقین دژی شاهیدا وشو‌ره‌شا ئیسلامی ل ئیرانی دا، دیسان ل ساللا 1979 چهن‌دین پوستین جودا وه‌رگرتوون ژنه‌واژی نوینه‌ری وه‌زیرین کاروبارین ئابووری و دارایی، ل ساللا ۱۹۷۹-۱۹۸۰ دینه‌ت وه‌زیرین دارایی و ل 4 شوباتی 1980 هه‌تا 21 ئەیلوولنی 1981 ببو سه‌رؤکئی کومارا ئیرانی. ژئو پتر پیزانین بنیره: (کهرائی، 2014، ص 158).